

DİSK-AR

DİSK Araştırma Enstitüsü Aylık Bülteni

Haziran 1997 Sayı 20

SAGLIK REFORMU (!)

- Vergi kayıpları
- Sosyal güvenlikte Pinera Modeli
- Şili işçi sınıfı tarihi
- Kadınlar yönetime
- Altın madenciliği

DİSK GENEL MERKEZ VE BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ

DİSK GENEL MERKEZ
P.K. 324-34002 Avpim/Topkapı/İSTANBUL
A. Kutsi Tecer Cad. No: 12/4-5-6 34010
Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 (5) Faks: 506 10 79

AVRUPA TEMSİLCİLİĞİ
Galerie Ravenstein 3/1000 BRUXELLES/BELÇİKA
00/322-511 55 01 Faks: 00/322-502 47 80

DİSK ANKARA MERKEZ TEMSİLCİLİĞİ
Necatibey Cad. Sezenler Sok: 2/9
Sıhhiye/ANKARA
(0-312) 231 58 56 + Faks

ÇUKUROVA BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Reşatbey Mah. Atatürk Cad. Özel Sancak İşhanı
No: 8/86-87 01120 ADANA
(0-322) 363 23 30 Faks: 363 23 30

EGE BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Şair Eşref Bulvarı No:100/1 Alsancak/İZMİR
(0-232) 421 56 95, Faks 464 07 72

MARMARA BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. Çeşme Sok. Özler Apt. Kat
2 No: 2 16200 BURSA
(0224) 251 57 56 Faks 271 50 06

AKDENİZ BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Milli Egemenlik Cad. No: 40 D. 12 Çankaya Apt.
ANTALYA
(0-242) 247 30 43, Faks: 247 30 43

TRAKYA BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Orduevi Arkası Bilgen İşhanı Kat 1 No35
EDİRNE (0-284) 225 66 79 Faks 212 47 24

GÜNEYDOĞU BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Lise Cad. 2. Sok. Çavuşoğlu 2 Apt. No: 11 Kat.
1 DİYARBAKIR
(0-412) 221 11 77, Faks: 221 34 81

KARADENİZ BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Ulugazi Mah. Y.K.M. Karşısı Osmaniye Cad. No:
27/4 SAMSUN (0-362) 431 37 17 + Faks

KOCAELİ BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Demiryolu Cad. Sert Apt. Kat: 5 İZMİT
(0-262) 321 51 10, Faks: 324 63 90

GAZİANTEP BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Çukur Mah. İsmail Say Sok. Ömer Yetkin İşh. K.
3 27010-GAZİANTEP
(0-342) 220 42 84-85 Faks: 231 90 69

DİSK ÜYESİ SENDİKALAR

ASİS
Taksim Cad. Birlik Apt. No: 91 Kat 4 Taksim/İSTANBUL
(0-212) 231 12 54 + Faks

BASIN-İŞ
Küçüklanga Cad. No: 23, Daire 12 Aksaray/İSTANBUL (0-212) 529 98 10

BANK-SEN
Nakiye Elgün Sok No: 117 Şişli/İSTANBUL
(0-212) 232 10 00 (4), Faks: 246 41 12,

BİRLEŞİK METAL-İŞ
Tünel Yolu Caddesi No: 2, 81110 Bostancı/İSTANBUL
(0-216) 361 67 60, Faks: 373 65 02

DERİ-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad. No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 Faks: 506 10 79

DEV MADEN-SEN
Necatibey Cad. Sezenler Sok. 2/9 Sıhhiye/ANKARA
(0-312) 229 77 06, 229 47 92 + Faks

DEV SAĞLIK-İŞ
Fatih Guraba Hüseyin Ağa Mah. Vezir Çeşme Sok. No: 3 D. 5 Aksaray/İSTANBUL
(0-212) 523 61 90 + Faks

DEVİRİMCİ YAPI-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 (5) Faks: 506 10 79

EMEKLİ-SEN
İzmir Cad. 42/14 Kızılay/ANKARA (0-312) 425 04 02 Faks: 425 04 95

GENEL-İŞ
Çankırı Cad. No: 28 Kat 7 Ulus/ANKARA (0-312) 309 15 47 (6) Faks: 309 10 46

GIDA-İŞ
Ahmet Kutsi Tecer Cad No: 12/3 Merter/İSTANBUL
(0-212) 575 72 29, Faks: 575 30 99

CAM KERAMİK-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 Faks: 506 10 79

LASTİK-İŞ
Ahmet Kutsi Tecer Cad. 12/2 Merter/İSTANBUL
(0-212) 575 15 65-66 Faks: 504 97 21

LİMTER-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 Faks: 506 10 79

MEDYA-SEN
İzmir Cad. Yaprak Apt. No: 24/11 Kat 6 06440 Kızılay/ANKARA
(0-312) 417 25 40 + Faks

NAKLİYAT-İŞ
Guraba Hüseyin Ağa Mah. Kakmacı Sok. No: 10 Daire 11 Aksaray/İSTANBUL
(0-212) 531 17 78 + Fax

OLEYİS
Atatürk Bulvarı No: 37 Kızılay/ANKARA
(0-312) 435 96 80 Faks: 435 86 54

SİNE-SEN
Gazeteci Erol Dernek Sok. No: 10 D: 7-9 Beyoğlu/İSTANBUL (0-212) 249 58 31,
249 58 31 + Faks

SOSYAL-İŞ
Mithatpaşa Cad. 54/4 Kızılay/ANKARA (0-312) 430 17 73 Faks: 432 39 63

PETKİM-İŞ
İzmir Cad. Fevzi Çakmak Sok. 7/13 ANKARA(0-312) 230 08 61, Faks: 229 94 29

TİS
Mithatpaşa Cad. Hürriyet Apt. Kat 5 44/13 Kızılay/ANKARA
(0-312) 433 32 05, 433 41 49 + Faks

TEKGES-İŞ
İzmir Cad. Fevzi Çakmak Sok. 7/13 ANKARA
(0-312) 230 08 61, Faks: 229 94 29

TEKSTİL
A. Kutsi Tecer Cad. 12/4 Merter/İSTANBUL
(0-212) 642 97 42, Faks: 504 48 87

TÜMKA-İŞ
Meriç Sok. No: 8 Kat. 4 Aslan Han Şirinevler/İSTANBUL
(0-212) 654 60 22, 552 31 61 + Faks

YENİ HABER-İŞ
Özveren Sok. Anı Apt. No: 3/7 Demirtepe/Maltepe/ANKARA
(0-312) 229 82 92, (0 - 312) 229 81 57 + Faks

YERALTİ MADEN-İŞ
Hanımeli Sok. Dilek Apt. No: 13/16 06430 Sıhhiye/ANKARA
(0-312) 231 69 35, 231 14 21 + Faks

DİSK-AR
Aylık Araştırma Bülteni
Haziran 1997
Yıl: 5 Sayı: 20

**Türkiye
Devrimci İşçi Sendikaları
Konfederasyonu**
adına
Sahibi
Rıdvan BUDAK
(Genel Başkan)

Sorumlu Yazışları Müdürü
H. Ergün İŞERİ

DİSK Araştırma Enstitüsü
Prof.Dr. Nesrin SUNGUR
Selma SÜRÜCÜ ÇOBAN

Katkıda Bulunanlar
Tarık AYGÜN
Osman BAHADIR
Selma SÜRÜCÜ ÇOBAN
Ayşe Nur ERTEN
Av. Necdet OKCAN
Mücella SEZEN
Prof.Dr. Nesrin SUNGUR
Volkan YARAŞIR

Hazırlık
DİSK Basın Ajansı

Baskı
Can Ofset

Adres
A. Kutsi Tecer Cad.
No:12/6
Merter/İSTANBUL

Telefon
(0212) 504 80 83 PBX

Fax
(0212) 506 10 79

Bültendeki yazılar, DİSK-AR kaynak gösterilmek koşuluyla izinsiz kullanılabilir. İmzalı yazılar yazarların kişisel görüşlerini yansıtmakta olup, DİSK görüşü olarak kabul edilmemelidir.

bu sayı

Uzunca bir aradan sonra yayın yaşamına dönüyoruz.

DİSK-AR Bülten başlangıcından itibaren ciddi bir kaynak yayın olmayı hedefledi. Bu hedefinde de önemli bir mesafe katetti.

Başlangıçta koyduğumuz hedeften ayrılmayı

düşünmediğimiz için de gereğinde yayına ara vermeyi tercih ettik.

Şimdi yeni bir kadro ile yola koyuluyoruz.

Hiç şüphesiz bugüne kadar çıkmış Bülten'ler bizim için önemli bir referans olacak. Geldiğimiz noktadan daha ileri gitmenin, DİSK-AR Bülten'in taşıdığı misyonu hakkıyla yerine getirmenin sorumluluğunu üstlendik.

İnanıyoruz ki kısa sürede DİSK-AR Bülten yayın yaşamında hak ettiği yeri alacak.

Yeni dönemin ilk sayısında gündemimiz yine sosyal güvenlik.

Sağlık ve sosyal sigorta sistemi üzerine yürütülen tartışmalar henüz sonuçlanmış değil.

Giderek bir kangrene dönüşen soruna çözüm diye getirilen reçetelerin hepsi bir birinden büyük sorunlar içeriyor. Örneğin Şili'de ya-

pılan uygulama allanıp pullanıp önümüze getiriliyor. TÜSİAD tarafından da büyük ilgi gören bu modelle ilgili gerçeklerin bilinmesini zorunlu kılmaktadır.

Diğer taraftan vergi sisteminin adaletsizliği işçi sınıfı üzerinde her geçen gün artan bir yük olmaya devam ediyor. Muhalefetteyken asgari ücretin vergiden muaf tutulmasını savunan Refah Partisi, iktidara geldiğinde, içine düştüğü kaynak sıkıntısı nedeniyle asgari ücretten elde edilen 190 trilyonluk vergiden vazgeçemeyerek yeni asgari ücret tartışmalarında bu konuyu gündeme almadı.

Sendikal ve siyasi alanda sessiz sedasız yürüyen bir diğer tartışma konusu ise kadınların yönetimlerdeki temsil eksikliği oldu. İngiltere ve Fransa'da yaşanan genel seçimler sonucunda kadınların parlamentodaki ve hükümetteki temsil oranlarının artması, seçim arefesindeki Türkiye için de bu tartışmayı gündeme getirdi.

Hiç şüphesiz hepimizi ilgilendiren önemli bir konu da çevre. Bergama halkının siyanürle altın çıkarılmasına karşı başlattığı ve Danıştay kararının da desteklediği eylemleri çok yönlü tartışmaları da beraberinde getirdi. Biz de Çevre sayfamızda soruna yalnızca teknik değil insani bir boyutla bakmayı hedefleyen bir tartışmayı açıyoruz.

Dünya sayfamızda ise geçtiğimiz aylarda Avrupa'yı sarsan ve dünyada geniş ilgi uyandıran Renault eylemine yer verdik.

Yeni sayılarda buluşma umuduyla.

yasa taslaklarıyla ne yapılmak isteniyor

SAGLIK REFORMU (!)

Sağlık alanında daha önceleri "Sağlık Reformu, Genel Sağlık Sigortası v.s" isimleri altında yapılmaya çalışılan düzenlemeler en son Kasım 1996 tarihinde birleştirilerek üç ayrı bölüm haline getirildi. Bunlar; "Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve Aile Hekimliği-Hastane ve Sağlık İşletmeleri-Sağlık Finansmanı Kurmu Kuruluş ve İşleyiş Taslakları" ismiyle Kasım 1996'da yayınlandı.

Taslakta öne çıkan en önemli unsurlar olarak şunlar söylenebilir:

Devlet, sağlık hizmetlerini sunmada 1. derece sorumluluk taşımaktan vazgeçmeye hazırlanıyor. Bunun yanında temel sağlık hizmetlerinde sağlık ocağı modelinden aile hekimliği modeline geçilerek koruyucu sağlık hizmeti fiilen askıya alınıyor.

Aile Hekimliği Kanunu'nun amacını tanımlayan 1. maddenin gerekçesinde Anayasanın 56. maddesine gönderme yapılıyor. Buna göre toplumun sağlıklı yaşaması konusunun devletin temel görevleri arasında yer aldığı belirtiliyor. Ancak taslak metnin tamamı okunduğunda amaçlananın bunun tam tersini gerçekleştirmek olduğu anlaşıyor. Zira aile hekimliği uygulaması, çok açık görülüyor ki, temel sağlık hizmetlerini özel muayenehane hekimliğine devretmenin bir ön çalışmasıdır ve taslakta da açıkça belirtildiği gibi, serbest rekabet koşullarında verimlilik esasına göre çalışacak bir modeldir. Kapitalist mantık insanın bu en doğal hakkını çok katı bir koşula bağlıyor; serbest piyasa koşuluna. Yani güçlü (zengin) olanın her

şeyin iyisini aldığı bir sisteme.

Aile Hekimliği ile ilgili bölümün 9. maddesine göre, hekim diğer sağlık hizmetlerini yapmak üzere ücretli işçi çalıştırabilecektir. Yani hekim aynı zamanda bir işveren olacaktır. Çok açık olarak görülüyor ki, bu uygulama muayenehane hekimliği modeline geçiş için bir hazırlıktır. Bu haliyle sistem oturduktan sonra, taslakta yer aldığı biçimiyle aile hekimiyle Sağlık Müdürlüğü arasındaki sözleşme prosedürü kalkacak ilişkiler bütünüyle piyasa koşullarında hasta (müşteri) hekim (satıcı) arasındaki ilişkiye devredilecektir. Hekimleri hasta kapma yarışına sokacak bu uygulamanın hekimlik mesleğinin etik değerlerinin yozlaşmasını hızlandırmaktan başka bir işe yaramayacağı açıktır. Hekimler açıkça, bir işveren gibi davranma becerisi ve ahlakını kazanmaya zorlanmakta ve tıbbi etik ayaklar altına alınmaktadır.

Bu koşullar altında çalışan bir hekim, 10.maddenin c ve c bendinde yer aldığı üzere koruyucu hekimlik yapacak mı (!). Bu olası mıdır? Bütün motivasyonunu para kazanmak üzerine kurmuş/kurdurulmuş bir hekim, karşılığında para kazanamayacağı bir iş için neden enerji harcasın?

Aile hekimliği uygulaması, sağlık işletmeciliğiyle beraber, koruyucu sağlık hizmetlerinin artık resmen bir kenara bırakıldığı ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin ana sağlık hizmeti haline geldiği bir sağlık hizmeti modelinin geçerlilik kazandığının ilanı anlamına geliyor. Bu model, insanların sağlıklı

yaşamalarını sağlamanın imkanlarını oluşturma çabasının değil, hasta insanların sırtından para kazanmanın yollarını arama çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zira bu modelin arkasında, sermaye birikim krizi yaşayan sermaye sınıfı, gerekli gereksiz tıbbi cihaz satmakta kamu hizmeti mentalitesini bir engel olarak gören uluslararası tıbbi cihaz ve teknoloji üreticileri ve pazarlamacıları vardır. Sağlık sistemini olabildiğince küçük birimlere bölerek, desantralize ederek denetimsiz bir cihaz, ilaç tüketiminin olanaklarını oluşturmak bu çevrelerin ana hedefleri arasında olmuştur hep. Aile hekimliği uygulaması bu çevrelerin bütün arzularına cevap verir niteliktedir.

Şüphesiz, taslakta öne sürülen "özerk", "ademi merkeziyetçilik" gibi yaklaşımlar kulağa hoş gelebilir. Ancak bu kavramlar, şimdiye kadar tartışıla geldiği gibi bürokratik mekanizmaların, hizmetin önüne bir engel teşkil etmesi problemini çözme amaçlamıyor. Aksine merkezi yönetim, "piyasa koşullarının kurallarını sektöre ugratabilir" endişesiyle devreden çıkarılıyor ve aslında böylece özerkleşme özelleşmenin bir ön adımı olarak ortaya çıkıyor.

Taslakta yeralan bir diğer önemli kavram da verimlilik ve etkinlik. Taslağa göre, verimli ve etkili olan işletmeler yaşamını sürdürecektir, diğerleri iflas ederek yok olacaklardır. Sağlık felsefesi/etiği açısından sağlık kurumlarını ciklet fabrikası gibi değerlendirmenin ne kadar rahatsız edici olduğu açıktır. Ancak biz bu taslağı hazırlayan kapitalist beyinler kadar "rasyonel"

olmayı deneyelim.

Serbest rekabet koşullarında verilecek sağlık hizmetlerinden bahsediliyor. Ancak hasta ile hekim arasındaki ilişki basit bir tüketici - üretici ilişkisi olamaz. Zira, hasta neye ihtiyacı olduğunu bilmemektedir. Dolayısıyla hekimin ona söylediğini kabullenmek durumdadır. Ve bu ilişki, bütün hekim-hasta ilişkilerinde geçerlidir. Bunun karşısında hekim de, hekim - hasta ilişkisinde egemen konumda görünse bile gerek muayenesinde, gerekse de teşhis ya da tedavide kullanacağı yöntem/ürün konusunda keyfi davranamaz. Her iki tarafın da sınırlı serbestiye sahip olduğu bir ilişkide "serbest piyasa" ilişkisinden bahsetmek olası değildir. Zira ilişki diğer meta ilişkilerinde olduğu gibi oldukça geniş bir özerk alana sahip değildir. Örneğin, araba almadan yaşayabilir, pahalı deterjan almadan da temizlik yapabilirsiniz. Oysa hasta insan, hekime başvurmak zorundadır, fazla bir seçeneği yoktur.

Taslak, sağlık hizmetlerinin finansmanı için Sağlık Finans Kurumu adı altında bir oluşumdan bahsediyor. Taslağa göre önce Sağlık Finans Kurumu adı altında bir kurum oluşturulacak. Daha sonra bu kurum, Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve SSK'yı tek bir çatı altında birleştirip "Genel Sağlık Sigortası" adı altında tek bir organizasyona dönüşecek, ardından da özelleştirilecek. (Geçici Madde 1)

Taslakta herhangi bir sigortası olmayan kişilerin zorunlu olarak bu yeni sigortanın kapsamına alınacağı ifade edilmektedir. Şimdiye kadar sigortasız çalışan milyonlarca insana kayıtsız kalan devletin birden bire bütün vatandaşlarını sigortalı yapmaya çalışması, ilk bakışta olumlu gibi görünebilir, hiçbir sosyal güvencesi bulunmayan milyonlar tarafından da destek bulabilir. Ancak amaç maddesinin 2.sinde yer alan bu ifadenin hemen ardından "Milli Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri ile silah altında bulunanlar bu

kanunun kapsamının dışındadır." ibaresi geliyor. Burada ister istemez şu soru alka geliyor: Madem sistem bu kadar iyi neden ordu çalışanları bu sistemin dışında tutuluyor?

Sorunun cevabı açıktır. Devlet, ordu gibi ülkenin en "güçlü" kurumunun mensuplarını riske atmak istemiyor, Kendini "büyük" gösteren sosyal güvenlik sisteminden kurtulmak için hazırlık yapan devlet, işçiler ve "önemsiz" memurlar için bir yıkım anlamına gelen bu uygulamanın sonuçlarından "önemli" memurlarını koruyor. Devletin sosyal güvenlik sisteminden kurtulması demek, sistemin tamamen özelleştirileceği anlamına geliyor. Bu durumda artık sistemin sosyal niteliğinden bahsedilemez. Nitekim yasada da prim ödeme yükümlülüğü açıkça bireyin kendisine bırakılmakta ve birey sadece kendinden sorumlu hale getirilmektedir. Bu modelin Şili'de ortaya çıkardığı sonuçlar açıktır. Şili'de özel sigortacılığa geçişten sonraki 10 yıl içinde prim ödeyebilenlerin sayısı % 57'ye düşmüştür. Bu sayıdaki dosyamızın konusu da Şili'deki özel sigortacılık sistemidir.

Sigortacılık sisteminin bütünüyle özelleştirilmesi durumunda, sigortacılık hizmetleri tamamen piyasa hareketlerine tabi hale gelecektir. Bu durumda elindeki fonları iyi idare edemeyen sigorta şirketi zarar edebilecek ve bu da bu şirkete prim yatıranların geleceğini tehlikeye atacaktır. Piyasa sisteminin mantığı sigortalılar açısından böyleyken, sermaye açısından piyasaya taze kaynak aktarılmasıdır. Bu yeni sistemle sermaye piyasasının darlığı problemine çare bulunacaktır. Bunu gerçekleştirmek için vatandaşları Sağlık Finansman Kurumu'na dahil edip düzenli olarak prim ödemelerinin sağlanması hedefleniyor. Ödenecek olan primler her yıl yeniden belirlenecek ve üyelerin gelir durumlarına göre 5 ayrı kademe oluşacak. Burada önemli iki husus var. Birincisi gö-nüllü sigorta primi ödeme sistemi-

nin özellikle dar gelirli vatandaşlar açısından nasıl işleyeceği sorundur. Zaten gelir düşük olan insanlar en temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile sıkıntı çekerek gelirlerinin bir kısmını kendi elleriyle sigorta kurumuna nasıl yatıracaklardır. İkincisi, sigorta primlerini zamanında ödemeyen sigorta yükümlülükleri ve yakınları primlerini ceza ve faizleriyle birlikte ödeyene kadar hiçbir sigorta hizmetinden yararlanamıyorlar. (Madde 13)

Bütün bunların sonucunda demokratik bir toplumdan yana olanların söyleyebileceği şeyler açıktır. En başta sağlık hizmetinin bir meta ilişkisi olarak değerlendirilmesine kesinlikle karşı çıkılmalıdır. Sağlık hizmeti bir kamu hizmeti olarak düşünülmelidir. Devletin özel sağlık hizmetini de bir kamu hizmeti olarak gösterme çabaları boşa çıkarılmalıdır. Zira kamu hizmeti demek karşılığında hiç bir çıkar gözetmeksizin salt kamunun yararı için yapılan hizmet demektir.

Sağlık hizmeti mutlak surette koruyucu sağlık hizmeti temelinde yürütülmelidir. Önemli olan insanların yaşamlarını sağlıklı olarak sürdürmesidir. Ve kamu yönetimi bunu sağlamak zorundadır. Bunun için de sağlık hizmetlerinin finansmanının sigortacılık esaslarına göre yapılmasından vazgeçilmelidir. Yani bugün SSK, Emekli Sandığı gibi prim toplayarak sigortalıya hizmet satma zihniyeti sonuçta kapitalist bir zihniyettir ve örneklerinde görüldüğü gibi iflasa mahkumdur. Aslıolan insanların sağlık hizmetlerinin ve diğer sosyal güvenlik ihtiyaçlarının bir kamu hizmeti olarak ele alınmasıdır. Bir başka deyişle vergilendirme yolu. finansman sorunun çözümünde en sağlıklı yoldur. Kamu yönetimi, vatandaşlardan adil olarak vergi almak ve bu vergiyi kamu işlerinin yapılması için uygun koşullarda sarfetmekle yükümlüdür. Sağlık hizmeti de bu anlamda parasız olarak kamu yönetimi tarafından karşılanmalıdır.

Türk vergi sistemi ve

VERGİ KAYIPLARI

Prof. Dr. Nesrin SUNGUR

Türkiye'de bugünkü yapısıyla vergi sistemi adalet ilkesi ile hiçbir şekilde bağdaşmaması yanında, ortaya çıkan kamu açıklarının ve dolayısıyla kaynak sorununun en önemli nedenlerinden birisidir. Türkiye'de çok ciddi boyutlara varan vergi kayıpları söz konusudur. Bu kayıpların bir kısmı yasal olarak tanınmış istisna ve muafiyetler nedeniyle ortaya çıkmakta, ancak vergi kayıplarının esas nedenini yıldan yıla hacmi daha fazla büyüyen kayıtdışı ekonomik faaliyetler ya da diğer adıyla yeraltı ekonomisi oluşturmaktadır.

Mevcut milli gelir ölçüm teknikleriyle ölçülemeyen ve bu sebeple resmi GSMH hesapları dışında kalan gelir yaratıcı faaliyetlerin tümü olarak tanımlanan yeraltı ekonomisi, beyandışı ve yasadışı faaliyetler olarak sınıflandırılmaktadır. Beyandışı ekonomi, vergi yasalarının konulmuş kurallara göre vergi idaresine beyan edilmeyen ve ya eksik beyan edilen faaliyetler ile bu faaliyetler sonucu elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Yasadışı ekonomi ise, yasalarca gerçekleştirilmesi yasaklanmış olan tüm faaliyetler ile bu faaliyetler sonucu elde edilen gelirleri kapsamaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin bir kısmının yeraltına kaymasının yarattığı çok sayıda olumsuzluktan en önemlisi hiç kuşkusuz vergi kaçakçılığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan vergi kayıplarıdır. Yeraltı ekonomisine ve bunun doğal sonucu olan vergi kaçakçılığına yolaçan birçok faktör söz konusu olmakla birlikte, bunlar içinde esas belirleyici olanlar; yakalanma olasılığı,

yakalandığında cezalandırılma olasılığı ve cezalandırıldığında affedilme olasılığıdır. Vergi kaçakçılığı yapanların yakalanmaları halinde karşılaştıkları toplumsal baskı da bir başka faktör olarak ilave edilebilir.

Vergi kaçırın kişinin yakalanma olasılığını belirleyen, vergi denetimi oranıdır. Türkiye'de bu oran ortalama % 3 civarındadır. Kaçakçılık suçuna uygulanan cezalar özellikle 1994 yılından itibaren yapılan düzenlemelerle ağırlaştırılmış olmakla birlikte, yakalanma olasılığının düşüklüğü yanında, devletin bütün kademelerine yayılmış olan rüşvet mekanizması ve ortalama iki yıllık periyodlarla çıkartılan vergi afları, vergi kaçakçılığını engellemek bir yana, teşvik edici bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan bu ülkede vergi kaçakçıları toplumsal baskı ile karşılaşmak, dış-

lanmak bir yana ödüllendirilmektedir. Parlamentoda olup da vergi kaçakçılığı yaptığı herkesçe bilinen kişilerin tekrar milletvekili seçilbilmesi hatta bakan olabilmesi bu durumun net bir göstergesidir.

Türkiye'de yeraltı ekonomisinin varlığı ve bu ekonominin hacminin giderek büyüdüğü artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Yeraltı ekonomisinin ancak dolaylı yollardan hesaplanabilmesi mümkün olabildiği için bu amaca yönelik olarak değişik hesaplama yöntemleri kullanılmaktadır. Aşağıda 1988-1994 döneminde Türkiye'de yeraltı ekonomisinin hacmini belirlemeye çalışan bir araştırmanın sonuçları verilmektedir. (Tablo 1)

Bu hesaplamada tesbit edilemediği için yasadışı karakterdeki ekonomik faaliyetler yer almamaktadır. Beyandışı ekonomi ise geniş anlamda ele alınmakta, vergi yasa-

Tablo 1

YERALTI EKONOMİSİNİN HACMİ (Milyon TL)

Yıl	(1)		(2)	
	Resmi GSMH	Yeraltı Ekonomisi	2/1	
1988	129.175.000	57.393.000	44.4	
1989	230.370.000	127.859.000	55.5	
1990	397.178.000	290.648.000	73.1	
1991	634.393.000	390.459.000	61.5	
1992	1.103.605.000	505.768.000	45.8	
1993	1.997.323.000	985.148.000	49.3	
1994	3.868.429.000	1.926.477.000	49.8	

Kaynak: Yılmaz, G., a.g.e., s.256

larınca vergilendirilmesi öngörülmüş olduğu halde, bildirim dışı bırakılan bütün faaliyet ve unsurları kapsamaktadır. Buna göre hesaplanan yeraltı ekonomisi, enformel ekonomiyi de içeren beyandışı ekonomik faaliyetlerin hacmine eşittir. Yasadışı faaliyetleri içermemiş olmasından kaynaklanan eksikliğe rağmen incelenen dönem içinde yeraltı ekonomisinin hacmi, resmi GSMH'nin ortalama % 55'ine ulaşmaktadır. Veri yetersizliği nedeniyle aynı yöntemi sonraki yıllar için kullanabilmek mümkün olamaydıysa da, benzer eğilimin sonraki yıllarda da aynı şekilde ve hatta artarak devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 1988'den 1994 dönemine resmi GSMH 15.4 kat büyürken, aynı dönemde yeraltı ekonomisinin 17 kat büyümüş olmasını, bu durumun bir göstergesi olarak almak mümkündür.

Aynı çalışmada Türkiye'de kayıtdışı ekonomik faaliyetler nedeniyle ortaya çıkan vergi kayıpları da hesaplanmış ve çok daha çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir.

Türkiye'de Vergi Kaybı

Vergi kaybı, tanım olarak Potansiyel Vergi Hasılatı ile Gerçekleşen Vergi Hasılatı arasındaki farka eşittir. Bu tanım çerçevesinde vergi kaybı hesaplanırken vergi matrahının GSMH'ya eşit olduğu kabul edilmekte, GSMH'nın da ekonomide vergisi kaçırılan ve kaçırılmayan gelirlerin toplamından oluştuğu varsayılmaktadır. Toplam GSMH'nın ortalama vergi oranı ile çarpılması sonucunda potansiyel vergi hasılatına ulaşıırken, gerçekleşen vergi hasılatının bu tutardan çıkartılmasıyla vergi kaybı bulunmaktadı.

Yılmaz da 1988-1994 dönemi

için yapmış olduğu hesaplamada benzer yöntemi kullanmış, yasadışı ekonomi hariç olmak üzere hesaplamış olduğu toplam GSMH rakamlarını ortalama vergi oranı ile çarparak potansiyel vergi hasılatını bulmuştur. Kullanmış olduğu ortalama vergi oranı, ilgili yıllardaki gelir vergisi tarifesinin ilk dilimine uygulanan oran ile kurumlar vergisi oranının ortalamasıdır. Bu yöntem esas olarak ekonomide tüm vergiler bakımından ortaya çıkan vergi kaybını değil, sadece gelir vergileri bakımından ortaya çıkan vergi kaybını hesaplamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle beyandışı ekonomik faaliyetler dar anlamda

tadır.

Bu hesaplamada vergi kaybı boyutlarının bu kadar çarpıcı büyüklükte olmasının temel nedeni, istisna ve muafıklar sebebi ile vergileme alanı dışına çıkarılmış olan gelirlerin durumunun dikkate alınmamış olmasıdır. Bir başka deyişle, bu hesaplama yönteminde, istisna ve muafiyetler suretiyle vergileme alanı dışına çıkarılmış gelirlerin de vergi kaybı doğurduğu kabul edilmektedir ki, bu doğru bir yaklaşımdır. Türkiye'de beyan edilmeyen gelirlerin yarattığı vergi kaybı yanında, özellikle büyük holdinglerin ve beyana dayalı ver-

Tablo 2

Türkiye'de Vergi Kaybı (1988-1994)

Milyar TL

Yıl	Toplam GSMH	Ort. Ver. Oranı	Potansiyel Ver.Has.	Gerçekleşen Ver. Has.	Vergi Kaybı
1988	152.216	35	53.276	6.919	46.257
1989	274.787	35	68.697	13.469	55.228
1990	517.565	35	181.148	23.246	157.902
1991	847.732	35	296.148	63.664	233.042
1992	1.650.058	35	577.520	70.134	507.386
1993	2.342.044	35	819.715	125.793	693.922
1994	5.257.907	35	1.840.267	225.860	1.614.407

Kaynak: Yılmaz, G., a.g.e., s.261

hesaplanmıştır. Yani beyan edilmemesi gerektiği halde beyan edilmeyen veya eksik beyan edilen faaliyetler ile bu faaliyetler sonucu elde edilen gelirler dikkate alınmıştır. (Tablo 2)

Tablodan da görüldüğü gibi 1988 yılında gelir vergileri bakımından vergi kaybı 46 trilyon 257 milyar TL, 1994 yılında 1 katrilyon 614 trilyon 407 milyar TL'dir. Bu rakam 1994 yılı GSMH rakamının % 30'unu oluştururken, gerçekleşen vergi hasılatının (Gelir vergisi + Kurumlar Vergisi) 7 ka-

gi mükelleflerinin vergi teşvikleri adı altında bir dizi istisna ve muafiyetten yararlanmaları sonucu ortaya çıkan ciddi vergi kaybı söz konusudur.

Vergi kaybının hesaplanmasında kullanılan bir başka yöntem de, sadece beyan dışı gelirleri dikkate almakta ve bu gelirlerin de kayıtlı gelire uygulanan oran üzerinden vergilendirilebilmesi halinde elde edilebilecek olan vergi gelirlerini, bir başka deyişle vergi kaybını hesaplamaktadır. Tanzi yöntemi olarak da adlandırılan bu yöntem

göre 1988-1994 döneminin vergi kayıpları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tablodaki yeraltı ekonomisi rakamları da dar anlamda beyandışı ekonomi büyüklüğünü dikkate almaktadır. (Tablo 3)

Bu yöntemle göre vergi kaybı 1988 yılında 8 trilyon 64 milyar TL 1994 yılında ise 486 trilyon 317 milyar TL'dir. Gerçekleşen vergi hasılatı ile karşılaştırıldığında, vergi kaybı her yıl için gerçekleşen hasılatın 2 katına yakındır. Bu vergi kayıpları, konsolide bütçe rakamları ile birlikte değerlendirildiğinde durumun vahameti daha net olarak görülmektedir. Örneğin 1994 yılında toplam bütçe giderleri 902 trilyon 454 milyar TL, bütçe gelirleri ise 751 trilyon 615 milyar TL'dir. Bu yıl için, itisna ve muafiyetleri de vergi kaybı olarak kabul eden ve potansiyel vergi gelirlerinden hareketle hesaplanan vergi kaybı (1 katrilyon 614 trilyon 407 milyar TL), 1994 yılı toplam bütçe giderlerinin iki katıdır. Bir başka ifade ile ekonomide potansiyel vergi

hasılatına ulaşılmış olsaydı, 1994 bütçesi 150 trilyon açık değil, 900 trilyon TL civarında fazla vermiş olacaktı. Sadece kayıtdışı kesimin vergilendirilememiş olmasından doğan vergi kayıpları dikkate alındığında da benzer bir durum görülmekte, 1994 yılında bütçe açığı yerine 350 trilyon civarında bütçe fazlası ortaya çıkmaktadır.

Veri yetersizliği nedeniyle 1995 ve 1996 yıllarına ilişkin vergi kaybı hesaplarını yapamamış olsak bile, benzer eğilimin son iki yılda da aynen hatta artarak devam ettiğini rahatlıkla öne sürebiliriz. Bu hesaplamalarda, Güneydoğu'da sü-

ren savaşla doğrudan bağlantılı olduğu resmi çevrelerde de artık açıkça kabul edilen ve boyutları son yıllarda müthiş bir hızla artmış olan eroir kaçakçılığı, silah kaçakçılığı gibi yasadışı faaliyetlerin yer almadığı hatırlanırsa, yeraltı ekonomisinin hacminin ve buradan doğan vergi kayıplarının çok daha yüksek olduğunu iddia etmek mümkündür.

Türk vergi sisteminin yol açmış olduğu vergi kayıpları yanında bir başka özelliği de son derece adaletsiz bir yapıya sahip olmasıdır. 1980'li yıllardan itibaren toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı artarken, gelir ve ka-

Gelir vergisinin büyük bir bölümü ise ücret ve maaşlardan yapılan kesintilerden oluşmaktadır. (1994 yılı için bu oran % 60.1'dir). Dolaylı vergiler de hesaba katıldığında vergilerin yükünün esas olarak ücretli ve maaşlı kesim üzerinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Vergi yükü dağılımındaki bu eşitsiz durumu aynı zamanda Türkiye'nin demokratikleşme göstergesi olarak da algılanabilir. Ülkemizdeki mevcut duruma bakıldığında kamu giderlerinin çok büyük bir kısmının, kaçağı tek vergi kaynağı olan ücretli ve maaşlılardan alınan vergilerle karşılandığı görülmektedir. Diğer kesimlerin vergi yükü

ise olabildiğince düşürülmüş, tahsil edilmesi gereken vergiler bile keyfi hale dönüştürülmüştür. Kamu harcamalarının vergi yerine iç ve dış borçlanma ile yürütülmeye çalışılması, bütçedeki faiz yükünü tehlikeli boyutlara çıkartırken, aynı zamanda "devletten alacaklı" durumda olan güçlü bir rantıye sınıfı ortaya çıkartmıştır.

Bugün Türkiye'de vergi alanında son derece radikal düzenlemeler gerçekleştirilmeden, kaynak sorununun haliyatif önlemlerle çözülebileceği mümkün değildir. Bu alanda gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmesi, emek eklenli bir iktidarın önündeki en temel görevlerden birini oluşturacaktır.

Kaynak:

1) Yılmaz, G.A.,

Yeraltı Ekonomisi ve Vergi Affı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.

Tablo 3

Yeraltı Ekonomisi Nedeniyle Vergi Kaybı (1988-1994)

Yıl	Yeraltı Ekonomisi	Ortalama Vergi Oranı	Vergi Kaybı
1988	23.041	35	8.064
1989	44.417	35	15.546
1990	120.387	35	42.135
1991	213.339	35	74.669
1992	546.453	35	192.309
1993	344.721	35	120.652
1994	1.389.478	35	486.317

Kaynak: Yılmaz, G., a.g.e., s.263

zançlar üzerinden alınan vergilerden oluşan doğrudan vergilerin payı azalmıştır. 1980 yılında toplam vergi gelirlerinin % 61.9'unu oluşturan doğrudan vergilerin payının, 1995 yılında % 39'a inmiş olması, vergi sisteminin giderek gelir düzeyine bakılmaksızın zenginden de fakirden de aynı oranda alınan dolaylı vergilere dayandırılmakta olduğunun göstergesidir.

Yine özellikle 1980'den sonra uygulamaya başlanan vergi teşvik politikaları nedeniyle, toplam gelir ve kurumlar vergisi hasılatı içinde gelir vergisinin payı artarken, kurumlar vergisinin payı azalmıştır.

Tarık AYGÜN

açlık, yokluk ve şiddet:

ŞİLİ'DE PINERA MODELİ

Bir tekstil atölyesi sahibinin cunta dönemine ilişkin anısı;

"Fabrikama son üç aydır doğru dürtüst bir tek sipariş gelmedi. Geçen ayın sonunda cuma günkü ücretleri ödeyecek param yoktu, onun için bankadan kredi istedim. Kredilerin kaldırıldığını söyleyerek Ekonomik İşler Bakanlığı'na danışmamı tavsiye ettiler. Ben de danıştım ve sonuçta ziyaretime bir binbaşı geldi. Ona ücretleri ödeyecek param olmadığını izah ettiğimde şöyle yanıtlı verdi: Onlara sevgili Allende'lerinin verdiği televizyonları satmalarını söyleyin. Bu da onları tatmin etmezse bana haber verin. Bir iki tanesini vurursak, görürsünüz nasıl itaat edecekler."

(Şili Monitör dergisi 3. sayısında, 1974.)*

günlerde sosyal reform önerilerini içeren bir programı çeşitli medya kuruluşlarında tartışmaya başlamış olması elbette bir rastlantı olarak kabul edilemez.

Jose Pinera'nın, askeri rejimin hüküm sürdüğü yıllarda Şili'de sosyal güvenlik sisteminde yapmış olduğu "devrim", yine adı geçen sistemin askeri diktatörlüklerin hüküm sürdüğü pek çok Latin Amerika ülkesi tarafından büyük bir "başarı" ile uygulanmış olması, ardından bazı gelişmiş ülkelerde de sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sorunların aşılması için Pinera'nın modelinin yeniden gündeme alınması; uluslararası konjonktürde işçi sınıfı açısından önemli bir dönemin başlangıcı olarak düşünülmelidir.

ALLENDE'DEN PINOCHET'E ŞİLİ;

Pinera'nın uygulamaya koyduğu sosyal güvenlik modelinin ayrıntıları Şili'de 11 Eylül 1973'te gerçekleştirilen darbenin yarattığı ekonomik ve sosyal yıkımda gizlidir. Bu açıdan Pinera'nın modelini tartışmadan önce Şili'nin temel dinamikleri arasında yer alan kesimler açısından Allende ve Pinochet döneminin etkilerini izlemek gerekir.

4 Eylül 1970 tarihinde Salvador Allende Şili Devlet Başkanlığı'na seçilmişti. Unidad Popular'ın (Halk Birliği) iktidar dönemi tüm ülkelerin ilerici kamuoyu tarafından büyük bir coşkuyla desteklenmişti. Allende döneminde ülkenin önemli fabrikaları, bankaları ve arazileri kamulaştırılmış, halkın en

alt gelir gruplarının GSMH'dan aldığı pay artırılarak, yoksulluğun önlenmesi yönünde büyük projeler yaşama geçirilmişti. 1969-1972 yılları arasında en yoksul kesimin gelirleri % 7.7'den, % 9.5'e yükseltilirken, en zengin kesimin payı % 44.5'den, % 34.1'e düşürülmüştü. Aynı yıllar içinde orta kesimin gelirlerinde de % 2.4 ile % 3.3 arasında artma sağlanmıştı.

Allende hükümetine karşı uluslararası tekel gruplarının duyduğu rahatsızlık, kamulaştırmaların sonucunda en üst düzeye çıkmıştı. Bu dönemde bir yandan ülke içinde yoğun provokasyonlar gündeme gelmiş, diğer yandan ekonomiyi felce uğratmak için geniş kapsamlı bir ambargo devreye sokulmuştu. Yaratılan kaos ortamında 11 Eylül 1973 tarihinde Pinochet tarafından askeri darbe gerçekleştirildi. Bugün herkesin bildiği gibi, darbenin ardında başta ITT olmak üzere uluslararası tekel ve ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) vardı. Darbe esnasında yüzlerce Şili'li yurtseverle birlikte başkan Allende de öldürüldü.

Pinochet iktidarı işçi sınıfı ve yoksul halk açısından tam bir felakete yol açtı. Yoğun katliamlarla gerçekleştirilen baskı politikası sonucunda toplumun tüm örgütsel yapısı dağıtılırken, işçi önderleri, sendikalar ve siyasi partiler fiziken bertaraf edildi. İşçi sınıfının örgütlenmesi ve yalnızlaşmasını sağlayan şiddet politikalarının devamı sağlandı. Aynı dönem, yeni ekonomik politikaların da gündeme sokulmasını beraber getirdi.

İlk önlem politikalarının uygulanmaya konulduğu Eylül 1973 - Mart 1975 arasında Friedman modelinin öngördüğü fiyat politikası sonucunda asgari ücret 10 Eylül 1973'den, Ocak 1974'e kadar geçen yaklaşık 5 aylık sürede sadece 6 katına çıkarken, aynı dönemde temel gıda maddesi olan ekmek fiyatları 55 kat, yağ fiyatları 64 kat, süt fiyatları 43 kat, şeker fiyatları 50 kat ve ulaşım giderleri de 38 kat arttı.

GSMH içinde ücretlilerin payı Allende iktidarı döneminde (1970-1972) % 55'lik bir orana sahipken, askeri diktatörlük döneminde geçen 1 yıllık dönemde % 37'ye geriledi. Aynı dönemde işsizlik resmi rakamlara göre % 10'a fırladı. Yeni ekonomik politikaların sonucu; işsizlik, fahiş ve dilenci çocuk sayısında artış, yetersiz beslenme nedeniyle ortaya çıkan hastalıklarda artma, yaşam seviyesinde ve standartlarındaki düşme, alkolizm ve suç oranlarındaki büyük yükseliş oldu.

Ocak 1973-20 Mart 1975 arasında Şili parası tam 48 kat değer kaybetti.

NİSAN 1975 - TEMMUZ 1976 "ŞOK POLİTİKALARI";

İlk dönemin ardından Nisan 1975'e gelindiğinde, uygulamaların yetersiz olduğundan şikayetçi olan tekelci sermayenin, işçi giderlerini minimuma indirme önerileri ile Milton Friedman'ın ekonomik modeli "şok politikası" adı verilen yeni bir aşamaya geldi. Özü itibarıyla şok politikası; kamu harcamalarının % 25 oranında düşürülmesi, gelir ve lüks tüketim vergisinin % 10 oranında artırılması ve devletin elinde bulunan işletmelerin acilen satılmasını öngören bir önlem paketi idi.

Kamu harcamalarının düşürülmesi, verginin artırılması ve ardından gelen özelleştirme saldırısı ile şok politikaları işçi sınıfı açısından tam bir felaket oldu; Enflasyon % 340'a ulaştı, işsizlik arttı, pekçok küçük işletme iflas etti. Şok poli-

tikaları sonucu sermayenin merkezileşmesi hızlandı, tekel grupları ekonomik yaşam üzerinde tek söz sahibi kesim haline geldi.

Şok politikası orta gelirli kesimi de son hızla yoksullaştırdı. Bu kesime üye bir ailenin her ferdi 1975 yılında, yemek, oturma, giyim ve ulaşım masrafları için ayda 1.031 pezoya ihtiyaç duyarken, bu kesimin aylık geliri en fazla 574 pezoya ulaşabiliyordu.

1974 - 1975 arasında işsizlik Santiago'da % 22.5'e, Şili genelinde ise % 17.4 çıktı. Aynı yıllarda resmi rakamlarla enflasyon % 340 olarak gerçekleşirken, ortalama artış sütünde % 400, ekmekte % 367, patatesten % 850 ve havuçta % 1.589'a ulaştı.

PİNERA'NIN SOSYAL GÜVENLİK REFORMU;

Jose Pinera'nın da bir dönem çalışma bakanlığı yaptığı Pinochet hükümeti tescilli bir insanlık düşmanı olmasının yanı sıra, işçi ve emekçi karşıtı politikaların uygulanması bağlamında emperyalizm destekli faşist rejimler açısından özel bir örnek oluşturdu. 1964 yılında Brezilya'da başlayan süreç, Şili'de derinlemesine uygulanan bir model yaratırken, bu "örnek" uygulama daha sonra tüm üçüncü dünya ülkeleri açısından da belirleyici bir politika olarak benimsendi.

Pinera'nın "devrim" adını verdiği uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için darbenin ardından yedi yıldan fazla beklemek gerekcekti. Çünkü cunta ancak bu süreçte tam etkinliğini kurdu. 1973 - 1980 arasında işsizler ve asgari çalışma planı uyarınca çalışanlar hariç olmak üzere en fakir kesimin reel geliri % 50 oranında düşmüştü. 1978 yılında en yoksul aileler toplumsal gelirin sadece % 5.2'sine sahip olurken, en zengin % 20'lik kesim % 51.0 oranında pay alıyordu. Yoksulluğun son hızla yayılması, ücretli kesimin top-

lumsal gelirden aldığı payın minimuma indirilmesi, işsizliğin ve kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşması Pinera'nın öne sürdüğü modelin uygulanabilmesi için zemin yarattı. İşçi ve işsiz kesimin örgütlülüğünden büyük bir oranda yoksun olması bu uygulamayı kolaylaştırıcı faktörler olarak görülebilir. Her ne kadar Pinera kabul etmese de, ona bu ortamı sağlayan şey askeri cunta oldu.

Askeri cunta onlarca yıllık sosyal güvenlik sistemini ortadan kaldırarak, bu kurumların tüm finansal birikimlerini uluslararası tekel gruplarının denetimine terk etti.

Şili, 1924'te kurduğu sosyal güvenlik teşkilatıyla güney yarımkürede sosyal güvenlik sistemini kuran ilk ülkedir. Emekli aylığı, işgörmelik, hastalık ve annelik yardımı sunan bu sosyal güvenlik sistemi, bütün çalışanları kapsayacak şekilde yaygın hizmet verebilecek ölçüde genişletilmiştir. Ancak Pinochet'in cunta hükümeti; önce sağlık, ardından da eğitim ve diğer kamu hizmetlerine yönelik sistemli bir saldırı başlattı. ABD'de hazırlanan yeni "reform" paketi Pinera'nın yönettiği bakanlık eliyle Şili'de uygulamaya sokuldu.

Reform öncesi sosyal güvenlik sistemine ilişkin veriler her ne kadar reformun gerekliliğini anlatmak için bir propaganda unsuru olarak kullanıldıysa da, aslında rakamlar tekellerin ve askeri cuntanın, Şili'nin toplumsal yapısını ne hale getirdiğinin güzel bir örneğini oluşturuyordu.

1960 yılında 8/1 olan aktif/pasif sigortalı oranı, 1980'de 2/1 oranına düşmüştü. Aynı yıllarda sosyal güvenlik sisteminin gelirleri azalırken, harcamaları olağanüstü artmıştı. Sistem verimsiz işliyor, ilk kurulduğunda tüm çalışanları kapsayan organizasyon, 1980'li yıllarda çok az kişiye hizmet verebiliyordu. Başka benzer ülkelerde de görüldüğü gibi devlet sistemin verimsiz işlemesi için elinden geleni yapıyor, sağlık hizmeti verecek

doktorların kamu merkezlerine atanması engelleniyor ve "özelleştirmenin tek çözümü" olduğu propaganda ağırlık kazanıyordu.

1981 yılında sosyal sigortalar kurumunun özelleştirilmesine geçildi. Projenin görünen ilk amacı işveren yükümlülüğünü sıfıra indirmek ve sosyal güvenlik ve sağlık sigortasının mali sorumluluğunu işçiye yüklemektir.

Özel sosyal güvenlik sistemi en dar gelire sahip olan geniş bir kesimle, 1978 yılında resmi rakamlara göre % 13.9'luk bir orana sahip işsiz kesimi tamamen organizasyonun dışında bırakarak işletilmeye başlandı.

Güvenlik kapsamında çalışanlara primlerini, ulusal ve uluslararası sermaye gruplarının kurdukları özel finans şirketlerine yatırma zorunluluğu getirildi. İşverenlerin yükümlülüğü iş kazası primi ile sınırlı tutuldu. Emeklilik yaşı erkeklerde 65, kadınlarda ise 60'a yükseltildi. Emeklilerin alacağı ortalama emekli aylığı son on yıllık ortalama ücretin % 70'ine ulaşmaya kadar prim ödenmesi öngörüldü.

Yeni emeklilik sisteminde parasal değerler "Unidad de Fomento" (UF) olarak adlandırılan bir hesap birimine endekslendi. Çalışanların aylıklarını Emekli Aylığı Fonları İdaresi (AFP) adı verilen özel fon kuruluşlarına yatırma zorunluluğu getirildi. AFP'lerin çoğunluk hissesine sahip olan ABD bankası Trust ve yine ABD kökenli iki konsorsiyum tüm finansal birikimi denetler hale geldi. İşçiler ancak kendi biriktirdikleri paralardan emekli maaşı çekme hakkına sahip olabiliyorlardı.

Çoğunluk işçi, AFP adı verilen kuruluşlara para yatırmak yerine kayıt dışı çalışmayı tercih eder hale geldi. Böylece sosyal güvenlik sistemi enformel ekonomiye geçişi hızlandırdı ve sadece yüksek ücretle çalışan kesimi bünyesinde barındırmaya başladı.

Özel Emeklilik Sistemi'ne geçiş

için 1981 yılından 1986 Mayıs'ına kadar süre tanındı. 1982 yılından sonra işe başlayanların tümünün yeni sisteme kayıtlı olması zorunluluğu getirildi. 1986 yılına kadar eski sistemde kalmak isteyenlerse, işveren primlerini de ödemek zorundaydılar. Bu zorlamalar sonucu kayıt içi çalışanların % 85 - 90'ı yeni sisteme katıldı.

10 yıllık süre içinde çoğunluğu ABD şirketlerinin denetiminde olan 13 AFP'nin mali sektördeki payı %22'ye ulaştı.

PİNERA'NIN SAĞLIK REFORMU;

Sosyal güvenlik sisteminin önemli bir parçası olan sağlık alanı da Pinochet destekli Pinera tarafından hazırlanan reform sonrası özelleştirildi. 1980 öncesi ücretsiz olan sağlık hizmetleri özel sigortalara kaydırılarak insan yaşamı kısa sürede önemli bir gelir kapısına dönüştürüldü. 1977 yılında her yeni mezun olan doktorun 3/4'ü kamuda çalışırken, 5 yıl sonra bu oran tersine döndü. Aynı süreçte kamu kesiminde uzman doktor sayısı azalırken, hemşire ve teknisyen sayısı artırıldı. Böylece kamuya ait sağlık merkezleri basit tıbbi hizmetler dışında işlevsizleştirildi. Pahalı tedavi hizmetleri özel kesimce karşılanır oldu.

Sağlığın özelleştirilmesi sonucu çoğunluğu oluşturan kesim hizmetlerden yararlanamazken, özel kurumların hedef kitlesi de kötü alışkanlığı olmayan ve düşük risk taşıyan kişilerden oluşmaya başladı. Öyle ki bazı kuruluşlar hamile kalır düşüncesiyle 40 yaşının altındaki kadınları sigorta kapsamı dışında tutarken, bazıları daha da ileri giderek doğurganlık çağında olan kadınlardan hamile olmadıklarını kanıtlamalarını istediler. Psikiyatrik tedavi ve diş tedavileri sigorta kapsamının dışında tutuldu.

Bu sistemin doğrudan sonucu olarak, alt gelir grubunda yer alan kesimlerle, kayıt dışı çalışanlar ve işsizler hiçbir sosyal güvenceye sa-

hip olamamışlardır. Bu kesimler hızla yoksullaşırken, ölüm oranları artmış, yaşam süresi ve standartları da düşmüştür.

Ayrıca askeri görevliler Pinera sisteminin dışında tutulmuş, cunta sayesinde bu kesimde yer alanlar gelir kaybına uğramazken, çoğunlukla üst rütblerde yer alan darbeciler uluslararası tekel gruplarıyla kurdukları illegal ilişkilerle büyük paralar kazanmışlardır.

SONUÇ;

Sonuç olarak Pinera'nın devrim diye niteledirdiği sosyal güvenlik modeli işçi ve çalışanlar aleyhine tüm sosyal devlet anlayışının yok edilmesinin ilk ve en önemli adımıdır. Bugün pek çok ülkenin bu sistemden etkilenmiş olması yeni dönemde dünya çapında işçi sınıfına yönelik süren saldırılara bir yenisinin ekleneceğini göstermektedir.

Türkiye'de de bugün sosyal güvenlik sisteminin yaşadığı sorunlara çözüm olarak çeşitli çevrelerden sunulan öneriler bağlamında Şili örneği; daha fazla yoksullaşma, işsizlik, yaşam standartlarındaki düşme ve nihayetinde uluslararası tekel grupları açısından daha fazla kar dışında bir anlama gelmemektedir.

Öz itibarıyla ele alındığında Türkiye'de Şili modelinin uygulanma girişimi; Türkiye'nin tüm yönleriyle Şili'leştirilme planının bir parçasıdır.

* Anı Andre Gunter Frank'ın Milton Friedman ve Arnold Harberger'e yazdığı açık mektubu. "Friedman Modeli Kıskaçında Şili", Belge Ya.

Yararlanılan Kaynaklar;

(1) "Friedman modeli kıskaçında Şili". (1973-1981) Belge Yayınları, Hugo Calderon, Jaime Ensignia, Eugenio Rivera,

(2) "Venceremos", Konuk Yayınları, Belgeler, 1979

(3) "Şili Devrimi'nin Öğrettikleri. ITT Belgeleri", Rene Castillo, Bilim Yayınları, 1975

(4) "Şili Politikasında Yeni Sınısı Yapı", James Petras, Dünya Solu Dergisi Sayı.2, 1989

yenilginin acıyla, umudun isyanla örülüğü:

ŞİLİ İŞÇİ SINIFI TARİHİ

Volkan YARAŞIR

Şili işçi sınıfının tarihi, grevler, direnişler, yenilgiler ve acıların tarihidir. Ama her şeye rağmen bu tarih umudun, geleceğe duyulan güvenin, azmin de tarihidir.

Şili işçi sınıfı yarattığı örgütsel kapasite ve uzun soluklu mücadele geleneğiyle uluslararası işçi hareketinde özel bir yere sahiptir.

ŞİLİ İŞÇİ SINIFININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Uzun bir dönem İspanyol sömürgeciliği tahakkümü altında kalan Şili, 1818 yılında bağımsızlığını kazandı. Bu tarihten sonra ülkede, İngiltere'nin ekonomik ve politik hegemonyası arttı.

Şili, İngiliz sanayiinin hammadde ihtiyacını karşılayan bir ülke konumuna geldi. Hammadde ürünleri içinde en önemli yeri bakır madeni teşkil etmekteydi.

İngiltere, Şili'nin sahip olduğu madenlerin, özellikle bakır madeninin çıkarımı ve pazarlanmasının bütün kontrolünü ele geçirdi. Limanların modernleştirilmesi, Demiryolu ağının yaygınlaştırılması yönünde düzenlemelere gitti. Bu süreç aynı zamanda Şili'de kapitalist ilişkilerin hızla geliştiği bir dönem oldu.

Aynı dönemde ilk işçi eylemleri görülmeye başladı. Maden işçileri yaşadıkları olağanüstü kötü yaşam ve çalışma koşullarına karşı tepkilerini gösterdi.

1834 yılında Şili tarihinin ilk işçi grevi gerçekleşti. Chanarcillo'daki gümüş madenlerinde çalış-

san işçiler, çalışma ve yaşam koşullarının düzeltilmesi için greve çıktılar. Grev kısa sürede sokak gösterilerine dönüştü. Gösteriler günlerce sürdü. Sonuçta grev askeri birliklerce şiddetle bastırıldı.

İşçi sınıfının sömürücülere karşı aktif tepkisini gösteren bu eylem daha sonraki mücadelelere önemli birikim sundu.

1850-1870 yılları arasında Şili'de 20 büyük işçi grevi yaşandı. Bu grevlerin ortak özelliği birden, patlama şeklinde doğmaları ve gelişmeleriydi. Grevlerin bu niteliği katlanılmaz şartlara karşı işçi sınıfının başkaldırısını göstermekteydi.

Şili işçi sınıfı açısından, 1820 ile 1879 arası, ilk şekillenme ve bağımsız sınıf kimliğinin ortaya konulduğu dönem olarak değerlendirilebilir.

1879-1883 yılları içinde Şili'yle Peru ve Bolivya arasında gerçekleşen savaş (Güherçile Savaşı) Şili tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Güherçile Savaşı, Şili'nin kazanımıyla sonuçlandı. Şili, savaş sonucunda zengin madenleri ve özellikle bakır ve nitrat madeni bulunan Peru'ya ait olan Tarapaca bölgesini ve Bolivya'ya ait Antofagasta bölgelerini ele geçirdi.

Bu bölgelerdeki madenlerin kısa bir süre sonra faaliyete geçmesi bu alanlara yoğun bir işçi göçüne neden oldu. Güherçile Savaşı Şili işçi sınıfının yeni bir dönemini işaretlerken, sınıfın nicel ve nitel gelişimine yol açtı.

1880'lerden sonra yaşanan binlerce grev, iş bırakma eylemi ve

sokak gösterileri, Tarapaca ve Antofagasta bölgelerini işçi sınıfının militan mücadele merkezleri haline getirdi. 1890'da Tarapaca bölgesinde nitrat madenlerinde ve diğer madenlerde çalışan işçiler biraraya gelerek, Şili'de sendikal hareketin öncüllerinden biri olan La Union es Fuerza (Birlik Güçtür) adında bir işçi örgütlenmesi kurdular. Bu yapının kurulmasıyla işçi sınıfının sendikal örgütlenme çabaları hızlandı. 1899'a gelindiğinde Şili'nin kuzeyindeki madenlerde 240'a yakın işçi örgütlenmesi kurulmuştu.

Şili işçi sınıfı 20. yüzyıla girerken bilinç ve örgütlülük düzeyi olarak gelişmişti, artık egemen güçler tarafından ciddi bir tehdit olarak kabul ediliyordu.

1901'den 1952'ye KENDİSİ İÇİN YÜRÜYEN BİR SINIF

1900'lerin başı Şili işçi sınıfının sosyo-ekonomik talepleri doğrultusunda harekete geçtiği bir dönem oldu. Başta maden işçileri olmak üzere liman, demiryolu ve nitrat madenlerinde çalışan işçilerin mücadelelerinde gelişmeler görüldü.

İşçi sınıfının değişik kesimlerinde yükselen mücadele egemen güçleri korkuttu, sert önlemler almasına yol açtı. Takip, tutuklama operasyonları yanında katliamlar da yapıldı. Valparaíso'da 1903'te liman işçilerinin direnişi katliamla bastırıldı. Katliam sonucunda 30 liman işçisi öldürüldü, 200 işçi yaralandı. Katliamlar birbirini izledi. 1907 yılında Iguigüe'de Şili tarihinin en korkunç katliamı gerçekleş-

ti. 3600 işçi, kadın ve çocuk devlet güçleri tarafından öldürüldü.

İşçi sınıfının mücadelesi bir yandan bu şiddet politikalarıyla ezilmeye çalışılırken, öte yandan oluşturulan sendikal örgütlenmelerle işçiler kontrol altında tutulmaya çalışıldı. 1909 yılında gerici Muhafazakar Parti tarafından kurulan Gran Federacion Obrera de Chile (Büyük Şili İşçi Federasyonu) bu çabanın bir ürünü oldu. Federasyon I. Dünya Savaşı'na kadar sınıf uzlaşmacı ve grev kırıci bir sendikal politika izledi.

I. Dünya Savaşı yılları işçi sınıfının birlik ve mücadele gücünü artırırken, Federasyon içinde militan işçilerin güçlenmesine yol açtı. Bu gelişmede Şili'nin siyasal arenasında emek yanlısı siyasal partilerin yer almasının da etkisi vardı.

Federasyon 1917 yılına gelindiğinde sınıf uzlaşmacı çizgisini aşarak, gerçek bir işçi örgütü haline dönüştü. 1919 yılında Federasyon, Federacion Obrera de Chile (FOCH) adını aldı.

Aynı konjonktür Şili'de ABD emperyalizminin etkisinin arttığı dönemdir. ABD emperyalizmi, İngiliz emperyalizminin yerini aldı. Şili giderek ABD tekellerine bağımlı bir ülke konumuna geldi.

Savaş sonrası, işçi sınıfı işsizliğe, düşük ücret politikalarına ve ekonomik krizin bütün yükünün kendi üzerlerinden çıkarılmasına karşı tepkisini göstermeye başladı. 1919 yılı işçi hareketinde yeni bir yükselişin habercisi oldu.

1919-1926 yılları arasında, birçok iş kolunda ülke düzeyinde grevler ve bazı şehirlerde genel grevler yaşandı. Bu dönemde 2000'e yakın grev meydana geldi. Devlet güçleri bu grev ve direnişlerin bir kısmını şiddet ve katliamlarla bastırdı.

1921 yılında Curanilahue ve Santiago kömür ocaklarında, San Gregorio nitrat madenlerinde yüzlerce işçi öldürüldü. 1925 yılında

La Coruna'da askeri birliklerin grevcilere saldırması sonucunda 2000 kişi katledildi.

Bu dönemde tarım işçilerinin de mücadelesi gelişti. Sendikal örgütlenme yönünde adımlar atıldı. Fakat toprak ağalarının korkunç baskısı sonucunda sendikalar varlıklarını koruyamadılar.

FOCH gerçekleştirilen işçi eylemlerinin doğrudan örgütleyicisi ve yönlendiricisi olarak rol oynadı. Bundan dolayı devlet güçleri tarafından yoğun baskılara uğradı. Fakat bu baskılar güçlenmesi ve gelişmesini engellemeyemedi. 1919'da 60.000 üyeye sahip olan FOCH, 1924 yılına gelindiğinde 140.000 üyeye ulaştı.

Diğer yandan bu dönemde demiryolu, matbaa, liman, fırın, deri, inşaat işçileri bağımsız sendikal örgütlenmeler yarattılar. Bu sendikalara üye işçilerin sayısı 1925'te toplam 30.000'i bulmaktaydı. Bu sendikalar FOCH üyesi olmamalarına rağmen aynı ekseninde hareket etmekteydiler.

Egemen sınıflar, bağımsız işçi örgütlenmelerini dağıtmak, sendikal hareketi kendi denetimleri altında tutmak yönünde 1924 yılında sendikalar yasası çıkarttı. Yasayla sendikalar üzerinde sıkı mali ve örgütsel denetim kuruldu. Grevlerin yapılması kurulan bir komisyonun iznine bırakıldı. İşçi federasyonlarının toplu sözleşme imzalamaları yasaklandı. Bu hak işyeri sendikalarına tanındı.

Yasa sonucunda ortaya çıkan sendikalar işverenlerin ve siyasi iktidarın güdümünde, işçi hareketini parçalayıcı bir işlev gördü. Bu işbirlikçi sendikalar 1925 yılında birleşerek Confederacion des Sindicatos Blancos'u (Beyaz Sendikalar Konfederasyonu) kurdular.

FOCH bu arada yasal bir statü kazansa da, siyasi iktidarın sendikal faaliyetlerini kısıtlamasından ve güdümlü sendikal yapılara açıldığı olanaklardan dolayı güç kaybetti.

FOCH 1927-1931 yılları arasın-

daki Ibenez diktatörlüğü döneminde yasadışı ilan edilerek kapatıldı. FOCH önderlerinin bazıları sürgün ve hapis cezalarına çarptırılırken bir kısmı öldürüldü. Ibenez diktatörlüğü işçi hareketini merkezi bir örgütlülüğün yoksun bırakarak zayıflattı. İşçi sınıfının mücadelesini engellemek yönünde politikalar geliştirdi.

1932 yılında bir grup subay ve sivil bürokrat tarafından iktidar ele geçirilerek çok kısa süren "Sosyalist Cumhuriyet" ilan edildi. Ibenez diktatörlüğünün yıkılmasını sağlayan bu gelişme işçi hareketi açısından yeni bir dönem oldu. Şili'de tüm örgütlü kesimler hükümet yanlısı komiteler kurdular.

"Sosyalist Cumhuriyet" hükümeti kısa bir zaman sonra sağ bir darbeye yıkıldı. Yıkılan hükümet üyeleri 1934 yılında yeni bir işçi federasyonu kurdular. 1936 yılında bu Federasyonun FOCH'la birleşmesiyle Confederacion de Trabajadores de Chile-CTCH (Şili İşçileri Konfederasyonu) kuruldu. Konfederasyon 100.000'den fazla bir üyeye sahipti.

Aynı yıl içinde 35 sendikayı biraraya getiren 17 bin üyeye sahip, anarko sendikalist, Confederacion General del Trabajo-CGT (Genel İşçi Konfederasyonu) kuruldu.

1938'de yapılan seçimleri sosyalist, komünist, ve Radikal partilerden oluşan Halk Cephesi kazandı. Bu başarı Şili'de uzun sürecek bir demokratik geleneğin başlangıcı oldu.

CTCH bu iktidarın işçi ordusu gibi hareket etti. Sendikal hareket Halk Cephesi hükümetiyle özdeşleşti. Sendika yöneticileri siyasi komiteler ve hükümet organlarında yer aldı. Bu durum eski sendikal yasaların işçilerin lehine uygulanmasına olanak sağladı.

Halk Cephesi dönemi işçi sınıfına sağladığı kazanımlara rağmen, işçi hareketinin mücadele hedeflerini daraltan bir etkide bulundu. Mücadele gündelik taleplerle sınır-

lı tutulmaya çalışıldı. İşçi sınıfının bağımsız kimliği önemli deformasyonlar yaşadı.

CTCH'nin 1941 yılında üye sayısı 200 bine ulaştı. CTCH 1946 yılında bir iş bölünme yaşadı. Sendikal yapı ikiye ayrıldı.

1948 yılında işçi sınıfının farklı kesimlerinde birleşme ve örgütlenme çabaları hızlandı. Tüm memur birlikleri bir araya gelerek Junta Nacional de Empleados de Chile, JUNECH (Şili'li Memurlar Ulusal Birliği) kuruldu.

1950'li yıllarda Şili'de 4 işçi sendikal merkezi bulunmaktaydı. 1950'de anarko sendikalist eğilimli Movimiento Unitario de Trabajadores, MUNT (Emekçilerin Birlik Hareketi), 1951'de ayrılan CTCH'ların tekrar birleşerek oluşturdukları Comité de Empleados y Obreros (Memur ve İşçiler Komitesi), 1952'de Sosyalist Halk Partisi'nin kontrolünde Movimiento de Unidad Sindical, MUS (Sendikal Birlik Hareketi) ve başka örgütlerdeki sosyalistler tarafından örgütlenmiş Comité Nacional de Federaciones, CONAF (Ulusal Federasyon Komitesi) kurulmuştu.

Bu yapılar Şili'de tüm emekçileri kapsayan bir merkez oluşturmak yönünde biraraya geldiler. Böylece 952 sendikal yapıyı içinde taşıyan Central Unica Trabajadores de Chile, CUT (Şili Emekçileri Merkez Birliği) kuruldu.

1953'ten-1970'e CUT ve SENDİKAL MÜCADELE

CUT'un kuruluşu işçi ve emekçilere büyük moral verdi. CUT Ibenez ve Alessandri yönetimleri (1953-1961) döneminde işçi sınıfının geniş bir kısmını harekete geçirerek çalışma ve yaşam koşullarının düzeltilmesi, ücretlerin artırılması, yaşlılık sigortasının uygulanması gibi temel hakların elde edilmesi yönünde mücadele verdi.

1954 yılında Ibenez yönetiminin anti-sendikal politikalarına karşı ülke çapında genel grev kararı

aldı. Genel grev sıkıyönetim ilan edilerek durduruldu.

1955 yılında CUT yeni baskı yasalarını protesto etmek için ülke düzeyinde genel grev gerçekleştirdi.

Genel grevin ardından 1956 yılında yaşanan grev ise başarısızlıkla sonuçlandı. Başarısızlık sendikal hareketi gerilettili. Bu başarısızlıkta CUT içinde etkili olan sol siyasi partilerin CUT'u kendi politik çıkarlarının bir aracı olarak görmelerinin de etkisi oldu.

1956-1962 arası CUT için yeniden yapılanma dönemi oldu. Bu dönemde CUT daha iyi ücret ve demokratik özgürlükler yönünde mücadelesini geliştirdi. Aynı dönemde Küba devrimi gerçekleşti. CUT Küba devrimini koşulsuz destekledi ve dayanışma eylemleri yaptı. 17 Mayıs 1960'da yapılan genel dayanışma grevi uluslararası dayanışmanın doruğu oldu.

"İşverenler Hükümeti" diye anılan Alessandri Hükümeti'nin uygulamaya soktuğu yeni ekonomik reform paketi, işçiler tarafından protesto edildi. CUT genel grev çağırısı yaptı (7 Kasım 1960) genel grev başarıyla uygulandı.

1962-1970 yılları arasında CUT köklü değişimler yaşayarak güçlendi. İşçi sınıfının bilinç ve örgütlenme kapasitesi gelişirken sayısal oranı da arttı. İşçi sınıfı bu dönemde mücadelesini ekonomik taleplerle sınırlı tutmadı, siyasal taleplerini de yükseltti. Sendikal örgütlenme güç kazandı.

Aynı yıllar içinde, 22 tarım işçileri sendikası, 1154 meslek sendikası, 698 sanayi sendikası faaliyet yürütmekteydi. Ama her şeye rağmen işçi sınıfının büyük bir kısmı örgütsüzdü. Şili nüfusunun aşağı yukarı 1/3'ünü oluşturan (2.324.500) işçilerin ancak % 10'u örgütlüydü. Özellikle tarım işçileri ciddi bir örgütsüzlük içindeydi.

Hükümet politikalarına karşı ve daha iyi yaşam koşulları elde etmek yönünde 1965'ten sonra bir

dizi grev yaşandı. 1966'da El Tiente bakır işçileri uzun bir grev başlattı. Grev El Salvador bakır işçilerinin dayanışma greviyle uluslararası destek gördü.

1967'de CUT hükümetin işçilerin ücretlerini dondurma ve kemer sıkma politikalarına karşı genel grev yaptı. Grev sonuç alıcı oldu. Hükümet yasa tasarılarını geri çekmek zorunda kaldı.

İşçi hareketinde görülen gelişme ve radikalleşme karşısında CUT özellikle 1967'den sonra yetersiz kaldı. Sınıfın radikal taleplerine karşılık CUT mücadeleyi dar sendikal hedeflerle sınırladı. İşçi sınıfının eğitimi ve bilinç dönüşümü yönünde gerekli çalışma yürütmedi. CUT toplumsal dönüşüm projeleri yerine günü birlik politikalarla hareket etti. CUT'un bu tavrında (1961 yılından beri yönetimde etkin olan) siyasal grupların politik-programlarının belirleyici etkisi vardı.

Toplumsal kutuplaşmanın arttığı bu dönemde kitleler toplumsal mücadelelerin içinde etkin olarak yer almaktaydılar. 1970'lere doğru Şili solu rönesansını yaşıyordu.

Yetmişli yılların başında Şili, ABD emperyalizmiyle entegrasyon sürecini hızlandırmış, bütünüyle bağımlı bir ülke konumundaydı. Şili'de 1968'de yabancı-yatırımların tutarı 963 milyon dolardı.

ABD tekelleri Şili'nin bakır, demir, nitrat madenlerini, toplam şirketlerin % 25'ini, dış ticareti, büyük yerleşim birimlerindeki enerji hizmetlerini, iletişim ağını, sanayi işletmelerin büyük kısmını kontrol etmekteydi. ITT, Anaconda, Kennecott, Esso gibi tekeller Şili ekonomisinin tüm sinir merkezlerini ellerinde tutmaktaydılar.

1970'de Şili kronikleşmiş bir ekonomik kriz içindeydi. Aynı yılın Eylül'ünde yapılan seçimleri sosyalist, komünist, radikal partilerden oluşan Unidad Popular (Halk Birliği) % 36,3 oy alarak kazandı. (Devamı 21. sayıda.)

politik karar mekanizmalarında kota uygulaması

KADINLAR YÖNETİME

Kadınların her türlü karar ve yönetim mekanizmalarına katılımlarını artırmak amacıyla gündeme getirilen kota uygulaması, Türkiye'de halen tartışılır ve çok sınırlı olarak uygulanırken, bazı ülkelerde titizlikle uygulanmaktadır. Bu ülkelerde kotalar, siyasi arenadaki kadın temsilci dengesini sağlayan geçici bir önlem olarak kabul edilmektedir. Kotalar, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya ve Hollanda yer yer az veya çok yoğunlukla uygulanmaktadır.

Kotayı en ileri derecede uygulayan ülke Belçika'dır. Belçika'da 1992'de yürürlüğe konan yasaya göre her iki cinsten aday olanlar için de asgari bir oran şart koşulmaktadır. Siyasi parti listeleri asgari % 25 kadın adaydan oluşmak zorundadır. Bu rakamın 1999 yılına kadar kademe olarak % 33'e yükseltilmesi hedeflenmektedir. Ancak bu kota sistemi aday listelerinin gereken oranda kadın aday ihtiva etmemesi durumunda yaptırım öngörmemektedir. Yasanın bu konuda getirdiği şart "yasal olarak kadınlar için ayrılan yüzdeler kadınlar tarafından kullanılmazsa, bu açıklar erkekler tarafından doldurulamayacaktır" şeklindedir. Başka bir deyişle yasa, adaylık kotasını kullanmayan kadın sayısı kadar listedeki toplam aday sayısını azaltmakta ve böylece yüzdelerin bu durumdan etkilenmemesini sağlamış olmaktadır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler içerisinde Belçika gibi seçim sisteminde doğrudan kota uygulamasında bulunan 2. ülke ise İtalya'dır. 1993 yılında yürürlüğe konan ya-

saya göre, aday listelerinde her iki cinsiyet için de % 75'lik bir üst sınır belirlenmiştir. Yani listelerdeki kadın veya erkek sayısı liste toplamının % 75'ini aşmamaktadır. İsveçte de kota sayesinde parlamentoda % 40 kadın temsilci oranı yakalandı. Almanya'da ise Yeşiller Partisi'nin temsil hakkını cinsiyetlere % 50/50 olarak dağıtması, diğer partileri de etkiledi ve bu sayede kadın milletvekili oranı % 20'lere çekildi.

Kadınların seçme ve seçilme hakkını 1944'te kabul eden Fransa'da yapılan son seçimlerle kadınların parlamentodaki temsil oranı yaklaşık % 11'e yükseldi. Bir önceki dönemde 577 kişilik parlamentoda sadece 35 kadın milletvekili (% 6) bulunurken, yeni dönemde bu sayının 63'e çıkmasında en büyük etken, seçimin galibi olan sol bloku oluşturan partilerin uyguladıkları kadın kotası oldu. 63 kadın milletvekilinden 51'ini bu blok oluşturuyor. Toplam 42 kadın milletvekilinin parlamentoya girmesini sağlayan Sosyalist Parti'nin geçen yıl kadınların siyasi hakları artırmak amacıyla % 30 kadın kotası uygulamaya başlaması bu oranı artıran en büyük etken. Diğer üyelerin ise dördü Komünist, üçü Yeşiller, ikisi de diğer solcular arasından çıktı. Toplam 318 milletvekili çıkaran sol blok içindeki kadın milletvekili oranı % 16 ile ülke ortalamasının da üzerindedir. Sol blok kadın milletvekili sayısını artırmakla kalmamış hükümette 8 kadının yer almasını da sağlamıştır. Merkez sağ koalisyon ise sadece 12 kadın milletvekili çıkarabildi.

İngiltere'deki genel seçimler ise kadınların kendi güçleriyle siyasi hayata katılımları açısından oldukça önemlidir. Başlangıçta kota uygulaması için partilerine baskı yapan İşçi Partili kadınlar bir erkek adayın açtığı dava nedeniyle bu kararı alıramayınca bu kez diğer kadın örgütlerinin de desteğiyle kendi başlarına mücadeleye giriştiler. Emily's List adlı kuruluş sadece İşçi Partisi'ndeki kadın adayları desteklerken, 300 Grubu adlı kuruluş da ayrım yapmadan bütün kadınları destekledi. İngiliz kadın hareketinin siyasi alana yönelik bu girişimi sonucu, 101'i İşçi Partisi'nden olmak üzere 120 kadın parlamentoya girdi. Bu kadınlardan 19'u ise hükümette görev aldı.

Türkiye'de bazı sol ve sosyal demokrat partilerde bu konuda somut adımlar da atıldı. Ancak milletvekili seçimlerinde aynı kararlılığın gösterilmemesi ülke yönetiminde kadınların katılımını 8'le sınırladı. Ancak bu gelişmeler olurken bir grup kadın ilginç bir girişimde bulundu. Aralarında tanınmış kadın yazar, öğretim görevlisi ve gazetecilerin de bulunduğu bu kadınlar, politik karar mekanizmasının en tepesinde bulunan TBMM'de daha fazla kadının yer almasını sağlamak amacıyla Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) adıyla bir dernek kurdu. Dernek ilk hedefini 2000 yılına değin en az 55 kadının milletvekili olması olarak belirledi. Ancak bu hedefin bile bugünkü milletvekili sayısının sadece % 10'u olduğu düşünülürse kadınların önündeki yolun uzunluğu ortaya çıkar.

çeşitli yönleriyle

ALTIN MADENCİLİĞİ

M. Yüksel BARKURT

Bergama halkının siyanürlü yöntemiyle altın çıkarılmasına karşı başlatıldığı eylemler, Danıştay'ın Eurogold firması aleyhine yürütmeyi durdurma kararıyla büyük bir başarı kazandı. Uzunca bir süre gündemde kalmayı başaran eylemler, Türkiye'nin altın madenciliği politikalarıyla ilgili tartışmaları da beraberinde getirdi. Aşağıdaki yazıyla bu konuyla ilgili tartışmaları yansıtmayı amaçlıyoruz.

Son yıllarda ülke gündeminde yoğun olarak yer alan konulardan birisi de altın madenciliği olmuştur. Konu ya işletme teknolojisi ve çevre ya da ekonomik boyutuyla gündeme getirilmiştir. Ancak, soruna bir bütünsellik içinde ve ulusal altın madenciliğimizin temel tercihleri ve politikalarının neler olması gerektiği açısından bakılamamıştır.

Tartışmaların Bergama-Ovacık, Eskişehir-Kaymaz örneklerinde olduğu gibi kitle eylemlerine dönüşmesi ise, sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bu süreçte uzmanlarımız, meslek örgütlerimiz ve siyasi partilerimiz ne yazık ki iyi bir sınav verememişlerdir.

Artık, sorunun çözümünde bilimi, teknolojiyi, çevreyi, ekonomiyi, politikayı ve insanı birlikte ele alan bir yaklaşımın ortaya konulması zorunluluk haline gelmiştir.

1- Elitist Yaklaşımlar Gündeme Yön Vermeye Başlamıştır

Ekonomi, insan gereksinimlerinin giderilmesi yönündeki etkinlikler ise, politika da bu gereksinimlere konu olan kıt kaynakların bölüşümü, bunun amaç, araç ve yön-

temleridir. Dolayısıyla, her ekonomik etkinlik bütün insanları ilgilendirdiği gibi, politika da bütün insanlar içindir.

Altın madenciliği de ekonomik bir faaliyettir ve politik alanın içindedir. Gerçek durum böyle iken altın madenciliğine uzmanlarımızın ve meslek örgütlerimizin büyük çoğunluğu elitist bir anlayışla yaklaşmışlardır. Bu konuda kendilerinden başkalarının görüş açıklamalarına tepki göstermişler, karar alma ve uygulama süreçlerinde de yalnızca kendilerini yetkili görmüşlerdir.

2- Uzman Kimliği, Yurtsever ve İnsan Kimliğinin Önüne Geçmiştir

Bir diğer sorun da uzmanların sahip oldukları bu kimliklerini fetişleştirmeleri ile yaşanmaktadır. Bundan hareketle topluma bilgi ve bilim konusunda yanlış mesajlar verilmektedir. Evet, doğrudur, bilgiye sahip olmak, uzman olmak önemli bir kimlik temelidir. Ancak, bu kimlik, uzman kişinin aynı zamanda bir yurtsever ve bir insan kimliğine de sahip olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Üstelik, uzman kimliğinin yurtsever kimliği ve insan kimliği ile gelişmemesi gerekir.

Altın madenciliğinde bilimsellik adına yapılan tartışmalarda bu noktanın yeterince gözetilmediği son derece açıktır. Altın madenciliğinin bilginin ve bilimin işlevi, madencilerin ve madenciliğin güçlendirilmesi kadar, hatta bunlardan da çok halkın ve insanlığın gelişmesi olmalı, bu iki konu birbiriyle gelişmeden soruna çözüm bulunmalıdır.

3- Ekonomik Tercih Yapılırken Her Altın Madeni Aynı Ayrı Ele Alınmalıdır

Hiçbir ülkede toplumun bütün ihtiyacını karşılayacak kadar bol üretim yapmak mümkün olmadığına göre, üretimde kullanılacak kıt kaynaklar konusunda tercih yapmak bir zorunluluktur. Böyle bir tercih yapıldığında ise, diğer alternatifler feda edilmektedir ve yapılan tercihin rasyonel kabul edilebilmesi için, feda edilen alternatiflerin, alternatif maliyetlerinin yapılan tercihten fazla olmaması gerekir.

Örneğin, Bergama-Ovacık'ta altın madenciliğinin tercih edilmesi yöredeki turizm, tarım, vb. gibi alternatiflerden daha çok ve daha uzun süreli ekonomik ve sosyal avantajlar sağlamalıdır. Böyle bir iddiada bulunmak ise eldeki verilerle mümkün değildir. Ne devlet, ne üniversiteler ve ne de maden firmalarının yaptıkları, yaptırdıkları alternatif maliyet analizleri söz konusudur.

4- Amaç Herşey Yalnızca Altın Madenciliği İçin Olamaz

Tarım arazilerinin sanayi ya da konut yapımı için kullanılması, orman alanlarının tarım ya da turizm amaçlı kullanımı, kıyıların kamu kullanımından turizm amaçlı dahi olsa özel kullanım alanlarına dönüştürülmesi doğru tercihler midir? Bu tercihlere kimler karar vermektedir? Türkiye'de bütün bu sorular yanıtsız kalmaktadır, ya da yanlış ve eksik ekonomik değerlendirmelerle geçiştirilmeye çalışılmaktadır. Diğer yandan yapılacak tercihlerde sosyal maliyetlerin gözetilmesi ge-

reklemektedir. Örneğin, yerleşim alanlarında ya da yakınlarında altın madenciliği yapılmalı mıdır? Yerleşim alanları yalnızca insanların bir arada bulundukları barınma yerleri midir? Ekonomik özelliklerinin dışında, bir tarihi, sosyal ve kültürel yapıyı ifade etmiyorlar mı? Bu özelliklerini sürdürme ve geliştirme konusunda insanların söz ve karar sahibi olmaları gerekmiyor mu?

Kaynak kullanımında her şeyi altın madenciliğine tabi kılma ve onunla açıklama anlayışını kabul etmek mümkün değildir.

5- Uluslararası Hukukun Türkiye İçin Bağlayıcılığı Yok mu?

Çağımızda ulusal hukuktan uluslararası hukuka doğru bir gelişme yaşanıyor. Türkiye de bugüne kadar pekçok konuda uluslararası anlaşmayı, sözleşmeyi, belgeyi imzalamış, onaylamıştır. Anayasamızın 90. maddesinde "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir" biçiminde bir ifade yer almaktadır. Dolayısıyla, uluslararası belgelerin Türkiye açısından da bağlayıcılığı söz konusudur. Ancak, bu uluslararası belgelerin çok büyük bir bölümüne özen gösterilmemekte, böylece hukuk devleti ve demokrasi kavramları zedelenmektedir.

1990'da Türkiye'nin de onayladığı BM Avrupa Ekonomik Konseyi Çevre ve Kalkınma Konferansı Sonuç Beyannamesi ya da kısa adıyla Bergen Bildirgesi'ne göre sanayi kuruluşlarının, işletmelerin çalışabilmeleri için yöre halkının onayının alınması gerekmektedir. 12 Ocak 1997'de Bergama'da yapılan halk oylamasında, Ovacık Altın Madeni İşletmesi aleyhinde karar çıkmıştır. Bu durumda başta siyasi iktidar olmak üzere herkesin bazı dersler çıkarması gerekiyor.

6- Ulusal Çıkarları Korumak Her Koşulda Bir Zorunluluktur

Bulgular, fizibilitesi yapılmış 85 ton altın rezervine sahip olduğumuzu ortaya koymaktadır. Bu

durum, yıllık dünya altın üretiminin % 8'ini, yaklaşık 150-160 ton altını ithal edip işleyen, Avrupa'nın ve dünyanın önde gelen altın işleyicisi olan Türkiye açısından son derece önemlidir. Bu yönden Türkiye'ye ilginin en açık kanıtı olarak uluslararası şirketlerin bugüne kadar 600'e yakın saha için altın arama ruhsatı almış olmaları gösterilebilir.

Bu gelişmelere rağmen Türkiye altın madenciliği ile ilgili temel tercihlerini hala ortaya koyabilmiş değildir. Evet, doğrudur, altın işletmeciliğinde dünyanın % 85'inde siyanür yöntemi kullanılmaktadır. Çıkarılan maden öğütüldükten sonra Na CN (sodyum siyanür) ilavesi ile leaching işlemine tabi tutulmakta, altın ve gümüşün çözeltiden alınabilmesi için çinko ya da aktif karbon kullanılmaktadır. Altın ve gümüşü alınmış atıkların arıtılmasında siyanürün yeniden kullanımı, tutulması veya bozundurulması gibi yöntemler söz konusudur. Ancak, işletme teknolojisinin tek başına bütün sorunlarımıza yanıt vermesi mümkün değildir.

Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında bu teknolojinin hiç de abartılacak, sahip olmadığımız bir teknoloji olmadığı görülecektir. Diğer yandan, Etibank tarafından bu teknoloji Kütahya Gümüşköy'de yıllardır uygulanmaktadır. Nitelikli işgücü açısından da sorun bulunmamaktadır. Bugün Türkiye'de bu teknoloji ile çalışacak çok sayıda yetişmiş işgücüne sahip bulunuyoruz. O halde sorunun kaynağı sermaye yetersizliği mi? Bu bir anlamda doğru olabilir. Madencilik sektörünün % 85'inin kamu denetiminde olduğu dikkate alınırsa, bu alanda faaliyet gösteren özel sektörün güçsüz olması böyle bir soruna neden olabilir.

Devlet, uluslararası firmaların açıkladığı işletme gideri, toplam yatırım maliyeti, işletme süresi vb. gibi bilgileri yeterli görmekte, veri olarak almakta, onlara yerli ortaklarla çalışma koşulu getirmeyi düşünmemekte, yaratılan değerlerin

daha çok ülke ekonomisine kazandırılması yönünde ve yurtdışına kaynak transferini engelleyici önlemleri almayı ise aklına bile getirmemektedir. Yabancı sermayenin ürkekliği gerekçe gösterilerek ulusal kaynaklar bir sömürge mantığı ile yeni sağ politikaların uygulanmasıyla yabancı tekelere neredeyse peşkeş çekilmek istenmektedir. Yılda 150-160 ton altın işleyen Türkiye'de altın rafinerisi mutlaka kurulmalı, böylece kaynak israfının önüne geçilerek döviz tasarrufu sağlanmalı.

7- Etkin Bir Denetim Yapılabilir mi?

Soruna mevzuat açısından yaklaştığımızda olumlu bir yanıt vermek mümkün görülüyor. Eski tarihli bir Yeraltı Suları Yasası, birkaç kez değiştirilmek istenen Maden Yasası, önemli boşlukları olan Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği ve Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ile altın madenciliğinde denetim yapmak neredeyse imkansızdır. ÇED Yönetmeliği ile Tehlikeli Atıklar Kontrol Yönetmeliği ise madencilerin büyük direnci ile karşılaşmaktadır. Diğer yandan, altın sektörü ile ilgili belirlenmiş herhangi bir standart ise söz konusu değildir.

Bu koşullarda karlarını en yüksek düzeyde gerçekleştirmek, maliyetleri ise en düşük düzeyde tutmak isteyecek olan uluslararası şirketler için mevzuat boşlukları önemli olanaklar sunacaktır. Devlet ise bu sorunların çözümü yönünde ciddi bir girişimde bulunmamaktadır.

Geriyeye tek etkili denetim aracı olarak kamuoyu baskısı kalıyor. Bunun için de insanların sorunla ilgili verileri değerlendirerek rasyonel sonuçlara ulaşmaları gerekiyor. Ancak, kamuoyu baskısının oluşmaması ya da yozlaşması için çıkar grupları her türlü engellemeyi, lobi faaliyetini, ekonomik olanakları kullanmayı denemekten çekinmiyorlar.

Özetle amacımız, bütün çabamız ortak geleceğimizi korumak ve geliştirmek yönünde olmalıdır.

İLK AVRUPA GREVİ:
RENAULT

Her türlü kuraldan kurtularak istediği gibi hareket etmek isteyen sermayenin ayağı bu kez işçilere takıldı. Renault yönetiminin, Fransız devletinin de ortak olduğu ve 3156 işçinin çalıştığı Belçika'daki Vilvoorde fabrikasını 27 Şubat 1997'de kapatma kararı alması, uluslararası bir işçi dayanışmasının başlamasına yol açtı.

Bu kararın hemen ardından Renault yönetimi Fransa'da da 2764 işçiyi işten attığını ve 1032 kişinin iş transfer yöntemi ile istihdam edileceğini duyurdu. Ayrıca, erken emeklilik, kademelilerden erken emeklilik ve part-time çalışmaya doğru gidişi de içeren bir "Sosyal Plan" açıkladı.

Üretimi Vilvoorde'den İspanya ve Fransa'ya kaydırma kararı alan şirket, bu kararının gerekçesi olarak içinde bulunduğu ekonomik krizi gösterdi. Aynı üretimi 1.900 işçi ile sağlamayı planlayan şirket bu sayede yılda 100 bin Sterlin tasarruf etmeyi hedefliyor.

Belçika Hükümeti, bu olayın Avrupa ve ulusal yasaların ihlali olduğunu açıklayarak, Renault'a karşı yasal eylem yapma tehdidinde bulundu. Çünkü önceden bilgilendirme yapmadan işletmeyi kapatma kararı alan şirket yönetimi toplu işten çıkarma ve müzakere ilkelerini çiğnemişti.

EMF (Avrupa Metal İşçileri Federasyonu) 4 Mart 1997'de Brüksel'de yaptığı toplantıda, bu kararın Avrupa Birliği yasalarına ve 1993 tarihli Avrupa İş Konseyi'nin kararlarına aykırı olduğunu savunarak 14 Mart 1997'de Brüksel'de bir protesto mitingi yapılmasını kararlaştırdı.

6 Mart'ta Pariste yapılan Renault Fransa İş Konseyi toplantısına Belçikalı işçileri temsilen bir delegenin katılması önerisinin işverenler tarafından kabul edilme-

28 Mayıs: İstihdam için Avrupa Eylem Günü

İşsizliğin tüm dünyayla birlikte Avrupa'yı da tehdit etmesi sendikaları harekete geçirdi.

Birliğin önemli bir aşaması olan Avrupa Para Birliği ile birlikte işsizlik sorununun daha da boyutlanacak olması başta işçi sınıfı olmak üzere toplumun geniş kesimlerinde kaygı yaratmaktadır.

İngiltere ve Fransa'da yaşanan son seçimler toplumun bu politikalar karşısındaki tepkisini ortaya koyarken, sendikalar da kendi tepkilerini 28 Mayıs'ta 24 Avrupa ülkesinde birden gerçekleştirilen istihdam için Avrupa Eylem Günü'nde ortaya koydular.

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) tarafından düzenlenen eylem, ASK'nın bir üyesi olarak Türkiye'de katıldı. Eylem DİSK tarafından İstanbul-Bakırköy'deki Özgürlük Meydanı'nda Genel Başkan Rıdvan Budak'ın yaptığı bir basın toplantısıyla gerçekleştirildi. Eyleme sendika yöneticileri ve işyeri temsilcileri katıldı.

mesin üzerine Fransız işçi temsilcileri toplantıyı terkettiler. Aynı gün, Vilvoorde fabrikasından 300 işçi, Renault Başkanı Louis Schweitzer'i protesto etmek için Paris'e geldi. Fransız işçilerin de katılımıyla sayıları 600'ü bulan göstericiler, Renault'un merkezini bulunduğu Boulogne Billancourt'ta yürüdüler.

Bir gün sonra bu kez Brüksel'deki Fransız Büyükelçiliği önünde toplanan 500 işçi Vilvoorde fabrikasından getirdikleri bir araba kasasını elçiliğe attılar. İşçilerin temsilcileri Fransız Büyükelçisi'yle görüştüler. Yine aynı gün Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki Renault fabrikalarında bir saatlik "Avrupa grevi" yapıldı. Saat 9.00 ile 10.00 arasında yapılan grev Vorst kentindeki Volkswagen işçileri tarafından da desteklendi. Ayrıca Opel, Volvo ve Ford fabrikalarında da iş bırakmalar gerçekleşti. 11 Mart'ta, Belçikalı, İspanyol ve Slovak işçilerin de katılımıyla sayıları 10-12 bini bulan binlerce Renault işçisi "Avrupa eylemi" için Paris'teki şirket merkezine yürüdü.

25 Mart'ta biraraya gelen EMF üyeleri, Vilvoorde tesisinin kapatılma işleminin durdurulması, 5 yıllık bir dönem için üretim düzeyinin aynı kalması ve işlet-

menin modern ve karlı hale getirilmesi için önlemler alınması konusunda öneri oluşturdu. Ayrıca, tüm Renault grubunun çalışma saatlerinin %10-15 civarında azaltılması için acilen müzakereye başlanmasını, bu çözümlerin Avrupa düzeyinde tartışılmasını önerdi.

Renault'un bu kararının iptali için Fransız mahkemesine açılan davada mahkeme, Vilvoorde tesisinin 27 Şubat 1997'de kapatılmasından önce duyuru yapılma koşuluna uyulmamış olması nedeniyle Renault şirketini Vilvoorde tesisinin kapatılması işlemine devam etmekten men etti. Mahkeme bu yasağın 5 Mayıs 1995 anlaşması gereği kendi Avrupa Grup Konseyi ile gerekli müzakere ve görüşmeleri yapana kadar devam etmesine ve Renault şirketinin, Avrupa Grup Konseyi'ne 15.000 Frank ödeme cezası ödemesine karar verdi.

Renault yönetimi bu karara itiraz ederek, üst mahkemeye başvurdu. Ancak Versay Yüksek Mahkemesi de, önceki mahkemenin kararını onayladı. Ayrıca Renault yönetimini, Avrupa İşçi Konseyi'ni önceden bilgilendirme ve müzakere prosedürünü tam olarak uygulamaya mecbur tuttu.

DİSK-AR/ sözlük

Hazırlayan
Av. Necdet OKCANİŞÇİ SAĞLIĞI VE
İŞ GÜVENLİĞİ

İşçilerin iş kazalarına uğramalarını ve meslek hastalıklarına tutulmalarını önlemek, sağlıklı ve güvenli çalışma ortamını oluşturmak için alınması gerekli önlemler dairesine işçi sağlığı ve iş güvenliği diyebiliriz. (1)

İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri, öncelikle, kişinin huzurunun giderilerek, mutluluğunun sağlanmasını amaçlar. Nitekim, işçi sağlığı ve iş güvenliği, işçilerin mesleki tehlikelerden uzak bir ortamda ve çevrede çalışmalarını sağlayarak, onların fizik ve ruh bakımından sağlıklı gelişmelerini gerçekleştirir. Bu anlamda, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının sağlanması, işçi açısından bir temel hak olarak görünür. Diğer yandan, işçi, sağlık ve güvenlik ortamından yoksun biçimde çalışmak zorunda bırakıldığında, sağlıksız bir yapıya sahip olur ve toplum içinde, sağlıksız bir unsur oluşturur. Bu yüzden, toplumda çalışanlara gerekli sağlık ve güvenlik ortamının sağlanması, sosyal açıdan da zorunludur. (2)

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nın işçi sağlığı ve iş güvenliği ortak komisyonunda işçi sağlığının esas amaçları şöyle belirlenmiştir. 1-Bütün iş kollarında işçinin fizik, ruhsal ve sosyo ekonomik bakımından sağlığını en üst düzeye çıkartmak ve bunun devamını sağlamak. 2-Çalışma şartları ve kullanılan zararlı maddeler nedeni ile işçi sağlığı-

nın bozulmasını önlemek.

3-Her işçiyi kendi fiziksel ve ruhsal yapısına uygun işte çalıştırmak.

4-Özet olarak işin işçiyi, işçinin işe uyumunu sağlamaktır. (3)

Bir işyerinde, işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin koşulları ayrı ayrı ele aldığımızda ;

İşyerinin yapısal, fiziki özellikleri, işyerinin havalandırılması, ısıtılması, aydınlatılması, ses, toz ve gaz gibi insan sağlığını olumsuz etkileyen faktörlere karşı bir tecritin ve tahliyenin sağlanması, işyerinin temizliği vb. koşullar, işçi sağlığına ilişkin koşullar olarak sıralanabilir.

İşyerinde, çalışma ortamındaki makina, alet, edevat vb. ekipmanlarda, tezgahlarda, korkuluk, koruyucu siperlik, kapak vb. gerekli koruyucu önlemlerin alınması, yangına, yüksek ısı ve basınçlı kazan ve tesisatların, zehirli, yakıcı asit vb.kimyasal madde tank ve depolarının patlamasına, delinmesine, sızıntıya karşı önlemlerin alınması, yapı ve maden işlerinde, korkuluk, merdiven, platform, galeri, iskele, güvenlik ipi, ağı ve perdelerinin kurulması ve kullanılması ile baret, gözlük, maske, ısıya dayanıklı, yalıtıcı eldiven ve elbiseler gibi koruyucu aparat ve malzemelerin temini ise iş güvenliğine ilişkin koşullar olarak sıralanabilir.

İş Kanununun İşçi Sağlığı ve Güvenliğine ayrılmış bulunan beşinci bölüm'ü (İşK 73 vd.) ve bunlara dayanılarak çıkarılmış bulunan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, Parlayıcı Patlayıcı Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük, İşyerlerinde İşin Durdurulmasına veya

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinin Hukuksal Kaynakları:

İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin hukuksal dayanaklarını, en başta anaya-

sa olmak üzere, 1475 sayılı İş Kanunu ve bu kanuna göre çıkarılmış bulunan tüzükler ile anayasamızın 90.maddesine göre usulü dairesinde onaylanarak yürürlüğe girmiş bulunan, yani iş hukukumuzda kanun hükmünde olan, 77, 115, 119, ve 127 sayılı ILO sözleşmeleri oluşturmaktadır.

Bunların dışında, Borçlar Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Sosyal Sigortalar Kanunu ve İşyeri Açma ve Çalıştırma Ruhsatlarına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun gibi değişik yasalar ile bir takım yönetmelikler de, işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin düzenlemelere yer verirler.(4)

Anayasanın, Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı başlıklı 17., çalışma şartları ve dinlenme hakkı başlıklı 50., sağlık, çevre ve konut başlıklı 56., sosyal güvenlik hakları başlıklı 60. maddeleri, işçi sağlığı ve iş güvenliği kavramlarının anayasal dayanaklarını ve devletin bu konuya ilişkin görevlerini düzenlemektedir.

İş Kanununun İşçi Sağlığı ve Güvenliğine ayrılmış bulunan beşinci bölüm'ü (İşK 73 vd.) ve bunlara dayanılarak çıkarılmış bulunan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, Parlayıcı Patlayıcı Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük, İşyerlerinde İşin Durdurulmasına veya

İşyerlerinin Kapatılmasına Dair Tüzük, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurulları Hakkında Tüzük, Ağırlı ve Tehlikeli İşler Tüzüğü, Sağlık Kuralları Bakımından Günde Ancak Yedibuçuk Saat veya Daha az çalışması Gereken İşler Hakkında Tüzük ve Gebe veya Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Tüzük gibi bir takım tüzükler ulusal kaynak metinleri oluşturur. İşçi sağlığı ve iş güvenliği mevzuatı açısından, genelde yeterli denilebilecek bir mevzuata Türkiye'nin sahip olduğu görülmeye karşılık ; ülkemizde eksik olan, bu mevzuatın uygulanışını denetleyebilecek etkili bir devlet denetim örgütünün kurulmamış olmasıdır. Bu yüzden, bizzat resmi çevreler, mevcut işyerlerinin yıldan yıla ancak % 9 ile % 11 arasında değişen bir oranının denetimden geçirilebildiğini belirtmektedirler. Bunun anlamı işyerlerinin büyük bir bölümünün, devlet denetiminden uzak kaldığıdır.(5)

Ayrıntı için kaynaklar

1. Bakiye Çiçekoglu, İşçi Sağlığı - İş Güvenliği Sorunları ve Çözüm Yolları, TMMOB, Kimya Müh.Odası, İst. 1991. sh.1

2. Tankut Centel, İş Hukuku, Cilt:1, İst. 1992, sh.260

3. Bakiye Çiçekoglu, sh.6

4. Tankut Centel, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Mevzuatı İst.1997, sh.6

5. Tankut Centel, age. sh.6,7

4

Sağlık**Sağlık Reformu**

Kasım 1996 tarihinde oluşturulan ve Meclis Komisyonu'nda kabul edilerek TBMM'nin gündemine alınan Sağlık Reformu Yasa Tasarısı, sağlık sisteminin tamamen özelleştirilmesinin hazırlıklarını içermektedir. Sağlık hizmetlerinin metalaştırılmasına yol açacak bu tasarıya karşı çıkmak sendikaların önünde ivedi bir görev olarak durmaktadır.

6

Vergi**Türk Vergi Sistemi ve Vergi Kayıpları**

Türkiye'de çok ciddi boyutlara varan vergi kayıpları söz konusudur. Bu kayıpların bir kısmı yasal olarak tanınmış istisna ve muafiyetler nedeniyle ortaya çıkmakta, ancak vergi

kayıplarının esas nedenini yıldan yıla hacmi daha fazla büyüyen kayıtdışı ekonomik faaliyetler ya da diğer adıyla yeraltı ekonomisi oluşturmaktadır.

9

Sosyal Güvenlik**Şili'de Pinera Modeli**

Jose Pinera'nın, "devrim" diye nitelendirdiği sosyal güvenlik modeli işçi ve çalışanlar aleyhine tüm sosyal devlet anlayışının yok edilmesinin ilk ve en önemli adımıdır. Bugün pek çok ülkenin bu sistemden etkilenmiş olması yeni dönemde dünya çapında işçi sınıfına yönelik süren saldırılara bir yenisinin ekleneceğini göstermektedir.

12

Mücadele Tarihi**Şili İşçi Sınıfı Tarihi**

Şili işçi sınıfı yarattığı örgütsel mücadele geleneğiyle uluslararası işçi hareketinde özel bir yere sahiptir.

15

Kadın**Kadınlar Yönetime**

Kadınların her türlü karar ve yönetim mekanizmalarına katılımlarını artırmak amacıyla gündeme getirilen kota uygulaması, Türkiye'de halen tartışılır ve çok sınırlı olarak uygularken, bazı ülkelerde titizlikle uygulanmaktadır. Kotalar Belçika, Danimarka, Finlandiya, Almanya, İtalya ve Hollanda'da yer yer az veya çok yoğunlukla uygulanmaktadır.

16

Çevre**Altın Madenciliği**

Son yıllarda ülke gündeminde yer alan konulardan birisi de altın madenciliği olmuştur. Konu ya işletme teknolojisi ve çevre ya da ekonomik boyutuyla gündeme getirilmiştir. Ancak soruna bir bütünsellik içinde ve ulusal altın madenciliğimizi temel ter-cihleri ve politikalarının neler olması gerektiği açısından bakılamamıştır.

18

Dünya Turu

Avrupa'da ilk kez gerçekleştirilen grev Renault. Artan işsizliğe karşı Avrupa işçi sınıfının tavrı 28 Mayıs Eylem günü

19

Sözlük**İş Güvenliği**

20

DİSK-AR